

Міністерство освіти і науки України  
Національний університет «Острозька академія»  
Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського  
Кафедра кримінально-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота  
на здобуття освітнього ступеня магістра  
на тему:  
**«Кримінальна відповідальність за умисне вбивство за  
обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України)»**

Виконала студентка 6 курсу, групи МП-61  
Спеціальності 081 Право

**Паламарчук Вікторія Вікторівна**

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

**Герасимчук Олег Павлович**

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор

**Смокович Михайло Іванович**

Роботу допущено до захисту

На засіданні кафедри кримінально-правових дисциплін

(протокол № \_\_\_\_\_ від « \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2020 р.)

Завідувач кафедри \_\_\_\_\_



## ЗМІСТ

ВСТУП .....	3
РОЗДІЛ 1. УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА, ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА .....	7
1.1. Історико-правова характеристика кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин в законодавстві України .....	7
1.2. Сучасне поняття та особливості умисного вбивства за обтяжуючих обставин за КК України .....	14
1.3. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн .....	18
<i>Висновки до Розділу 1</i> .....	24
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН (Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ) .....	26
2.1. Об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин .....	26
2.2. Об'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин .....	33
2.3. Суб'єкт та суб'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин .....	44
<i>Висновки до Розділу 2</i> .....	59
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН (Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ) ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	62
3.1. Проблеми відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів .....	62
3.2. Проблеми покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин та їх вирішення .....	70
3.3. Удосконалення законодавчої конструкції ч. 2 ст. 115 КК України ....	78
<i>Висновки до Розділу 3</i> .....	80
ВИСНОВКИ .....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....	88

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Серед багатьох проблем, що постають перед сучасною Українською державою, юридичною наукою на сучасному етапі складних правових перетворень особливе місце займає розробка питань та вирішення проблем, які пов'язані із охороною життя особи. У статті 3 Конституції України<sup>1</sup> зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини (ст. 27 Конституції України).

Вагомого значення у цьому контексті набуває науково-методичне забезпечення діяльності правоохоронних та інших органів щодо кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин – ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року<sup>2</sup> (далі – КК України). Адже існує чимала кількість проблемних питань і моментів, зумовлених нерівномірною труднощами із кваліфікацією умисного вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю, також з хуліганських мотивів, вчиненого на замовлення тощо. Потребують додаткового аналізу проблеми відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів. Не повністю дослідженими залишаються проблеми покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Певною мірою ці та інші проблеми спричинені також недостатньою розробленістю в кримінально-правовій теорії комплексу питань, що належать до аналізу кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

**Стан розробки проблеми.** Наукові засади застосування кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин були закладені працями зарубіжних та вітчизняних авторів – спеціалістів з кримінального

---

<sup>1</sup> Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями станом на 3 вересня 2019 року) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

<sup>2</sup> Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

права. Зокрема, загальнотеоретичні проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у своїх працях висвітлювали М. І. Бажанов, А. В. Брижак, Л. П. Брич, В. М. Бурдін, М. Ю. Валуйська, О. В. Гороховська, В. К. Гришук, О. О. Дудоров, К. В. Катеринчук, О. М. Лупіносова, Н. Є. Маковецька, О. В. Мальцев, Н. М. Плісюк, О. С. Саїнчин та інші автори.

Питання щодо умисних вбивств двох або більше осіб вивчали такі вчені як Ю. В. Александров, С. В. Яковчук та інші. Умисні вбивства малолітніх, вагітних жінок, а також вбивства, вчинені щодо неповносправних осіб, осіб похилого віку та подібних осіб, досліджували А. В. Андрушко, Р. Р. Герасимов, О. В. Пономарчук, О. С. Саїнчин та інші. Умисні вбивства заручника або викраденої людини аналізували О. Ф. Бантишев, О. О. Володіна, Б. В. Романюк, Я. Г. Лизогуб, О. І. Плужнік та інші. Умисні вбивства, вчинені з особливою жорстокістю вивчали Л. В. Мальована, Л. І. Тіцька та інші. Умисні вбивства з корисливих мотивів були предметом дослідження таких авторів як С. Д. Бережний, О. О. Дудоров, М. І. Мельник, С. Ю. Мироненко, М. І. Хавронюк та інші. Умисні вбивства з хуліганських мотивів досліджували Р. Х. Бічурін, В. В. Борук, О. В. Заруцький, В. В. Кузнецов, Л. О. Кузнецова, Г. І. Піщенко та інші. Умисні вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку досліджувались О. М. Лемешком та іншими. Умисні вбивства з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення (вбивства-інсценування) вивчали такі автори як О. В. Пащенко, В. В. Польщиков та інші. Умисні вбивства, поєднані з сексуальними злочинами, вивчали Ю. І. Шевчук, О. Б. Шигонін та інші. Умисні вбивства, вчинені на замовлення вивчали О. А. Доброродній, В. П. Журавльов, М. В. Костенко, Д. І. Лопашук, С. В. Шапочка та інші. Групові умисні вбивства аналізували такі дослідники як М. В. Проценко та інші. Умисні вбивства з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості були проаналізовані такими авторами як М. Г. Куп'янський, О. Л. Старко, А. О. Тодосієнко та інші.

У працях цих та інших вчених ставилося за мету комплексне дослідження кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, проте ця проблематика залишається все ще недостатньо розробленою, що і обґрунтовує актуальність дослідження теми.

**Мета роботи** полягає у тому, щоб на основі теоретичних положень кримінального права, вивчення, аналізу та узагальнення судово-слідчої практики дослідити проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України).

Для досягнення мети було поставлено такі **взаємопов'язані практичні завдання**: охарактеризувати та висвітлити історико-правові аспекти кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин в законодавстві України; визначити сучасне поняття та особливості умисного вбивства за обтяжуючих обставин за КК України; порівняти досвід застосування кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн; дослідити об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин; розглянути об'єктивну сторону умисного вбивства за обтяжуючих обставин; розкрити особливості та ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони умисного вбивства за обтяжуючих обставин; окреслити та вирішити проблеми відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів; запропонувати вирішення проблем призначення покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин; внести пропозиції щодо удосконалення законодавчої конструкції ч. 2 ст. 115 КК України.

**Об'єктом дослідження** є суспільні відносини, які виникають при вчиненні таких злочинів як умисні вбивства за обтяжуючих обставин.

**Предметом дослідження** є кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України).

**Методи дослідження.** Методологічною основою цієї роботи є діалектичний метод пізнання суспільно-правових явищ, який і обумовив застосування низки спеціальних наукових методів дослідження, а саме: порівняльно-правового (аналіз думок науковців і практиків щодо розглядуваної

проблематики кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, норм матеріального права, наукових категорій, визначень та підходів), логіко-юридичного (формулювання висновків із позицій законів формальної логіки), аналізу та синтезу (розробка структури кримінально-правової характеристики складу злочину, виявлення типових ознак окремих елементів складу злочину, кореляційних зв'язків між ними), індукції та дедукції (формулювання понять та категоріального апарату дослідження), аналогії (встановлення подібностей у ознаках та властивостях складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин), статистичного (аналіз судової практики, використання статистичних даних щодо динаміки умисних вбивств за обтяжуючих обставин), моделювання (удосконалення законодавчої конструкції ч. 2 ст. 115 КК України) тощо.

**Джерела дослідження.** Нормативну та емпіричну базу роботи складають чинні законодавчі, інші нормативні акти – Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні закони України, підзаконні акти, постанови Пленуму Верховного Суду, матеріали судової практики.

**Практичне значення одержаних результатів.** Положення роботи можуть бути використані: у законотворчій діяльності шляхом внесення змін до чинного законодавства, яке встановлює кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин; у практичній діяльності слідчих, дізнавачів, працівників інших правоохоронних та судових органів; у науково-дослідній роботі, як основа для подальшої розробки положень норм КК України, які встановлюють вказану кримінальну відповідальність; у навчальному процесі у юридичних навчальних закладах, у закладах підвищення кваліфікації, при викладанні курсу «Кримінальне право», спеціальних курсів «Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи» та інших.

**Структура та обсяг роботи** зумовлені метою, поставленими завданнями. Загальний обсяг дослідження становить 108 сторінок, із яких 85 – основний текст, 20 – список використаних джерел (162 найменування).

# РОЗДІЛ 1

## УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА, ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ТА ПОРІВНЯЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

### 1.1. Історико-правова характеристика кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин в законодавстві України

Вбивство як кримінальне правопорушення (злочин, злочинна дія), як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Саме тому вбивству як кримінально караній дії притаманні усі об'єктивні й суб'єктивні особливості, що характеризують поведінку людини: фізичні властивості – рух або відсутність його, використання фізичних, хімічних, біологічних та інших закономірностей навколишнього світу; психологічні властивості – прояв свідомості й волі, мотивація поведінки, цілеспрямованість.

Дії, які можуть бути віднесені до категорії вбивств, як явище існували завжди, в тому числі і в первісному суспільстві. Вбивства за обтяжуючих обставин також були відомі – так, вбивства на замовлення, або знищення, відбувалися до нашої ери, опис їх зберігається у пам'ятках Стародавнього Сходу<sup>3</sup>.

Звичаї того суспільства обумовлювали й форми боротьби зі вбивствами: позбавлення життя вбивці (Старозавітній закон у Біблії – «око за око», «зуб за зуб»), вигнання з племені тощо.

Історичний огляд вітчизняного кримінального законодавства від Древніх часів і до сучасної України дозволяє простежити особливості розвитку

---

<sup>3</sup> Шапочка С. В. Умисні вбивства, вчинені на замовлення : історія та сучасність / С. В. Шапочка // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 5. – С. 55.

законодавства про злочини проти життя і з'ясувати переваги та недоліки того чи іншого періоду з метою більш повного та глибокого їх вивчення<sup>4</sup>.

Норми щодо кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин відтворено приблизно 1016-1054 роках, коли Ярославом Мудрим була створена «Руська Правда»<sup>5</sup>. Списки «Руської Правди», складені протягом XIII-XVII століть, прийнято поділяти на три редакції – Коротку Правду (КП), Розширену (Поширену) Правду (РП) та Скорочену Правду (СП).

Аналіз тексту Руської Правди показує, що злочини проти життя та здоров'я не мають чіткої систематизації на види. Однак на його основі можна виділити такі злочини: вбивство; заподіяння тілесних ушкоджень; нанесення удару; мордування; погроза. Найтяжчими злочинами проти особи було вбивство, вбивство при розбої (ст. ст. 1, 19-27 КП, ст. ст. 1-8, 11-18, ст. 7 ПП). Як свідчить аналіз статей «Руської Правди», посягання на вбивство феодала було об'єктом особливої уваги законодавства, а також передбачалась як обтяжуючі обставини відповідальність за нанесення побоїв, поранення, каліцтво феодала (ст. ст. 3-5 КП); за образу феодала шляхом застосування сили (ст. 10 КП; ст. 24, 67 ПП).

В названих вище нормах КП окремо виділено вбивство: вільної людини («мужа»), дворецького, князівського тіуна, старшого конюха, князівського старости, князівського рядовича, смерда, холопа, рабині-годувальниці, дядька-вихователя. Не виділено окремо посягання на життя князя чи членів його родини. Термін «муж», як вважають окремі дослідники, охоплював собою кожен вільну людину, в тому числі правителів, князівських дружинників, членів їх сімей<sup>6</sup>. Інші науковці схильні розуміти під цим поняттям дружинників князя рицарське його оточення<sup>7</sup>.

<sup>4</sup> Плисюк Н. М. Становлення і розвиток вітчизняного кримінального законодавства про вбивство / Н. М. Плисюк // Університетські наукові записки. – 2018. – № 1. – С. 85.

<sup>5</sup> Руська Правда XI-XII ст. // Брус М. П. Історична граматики української мови : У 3-х чч. Ч. 3 : Хрестоматійні матеріали. – Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2016. – С. 70-72.

<sup>6</sup> Памятники русского права : Памятники права Киевского государства, X-XII вв. Вып. 1 / [сост. А. А. Зимины ; под ред. С. В. Юшкова]. – М. : Госюриздат, 1952. – С. 87.

<sup>7</sup> Правда Русская : Комментарий. Т. 2 / [сост. Б. В. Александров, В. Г. Гейман, Г. Е. Кочин и др.] : под ред. Б. Д. Грекова. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1947. – С. 16.

В основу караності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин покладено соціальний стан потерпілого. За вбивство русина, гридина, купчини, ябедника, мечника, ізгоя чи слов'янина (ст. 1) КП передбачала віру (штраф) 40 гривень, а за вбивство «мужа» – вільної людини більш вищого соціального положення – криваву помсту. За вбивство залежних людей (невільних), які належали до числа слуг князя, карали менш суворо. Зокрема, за вбивство князівського старости, рабині-годувальниці, дядька-вихователя стягували віру (штраф) у розмірі 12 гривень (ст. 24, 27), а за князівського рядовича, смерда, холопа – 5 гривень (ст. 25, 26). За вбивство вільної жінки стягувався штраф в розмірі 20 гривен (ст. 88 РП). На думку деяких учених, це можна пояснити тим, що у Київській Русі, як і в будь-якому феодальному суспільстві, було узаконено нерівне становище жінки<sup>8</sup>.

За часів Великого князівства Литовського кримінальне законодавство, зокрема, Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 років, і судова практика досить чітко виділяли кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Так, за розд. 7 Статуту 1529 року розрізнялась відповідальність за вбивство рідного батька або матері («засуджується до безчестя і смертної кари»), за вбивство брата або сестри, сподіваючись отримати частку маєтку («такий позбавляється права успадковувати маєток... Вбивцю ж має бути присуджено до смертної кари»), за вбивство шляхтичів та ін.<sup>9</sup>

Кримінальне законодавство виділяло також стадії умисного вбивства за обтяжуючих обставин. Зокрема, замах на вбивство великого князя (короля) вважався найбільш тяжким злочином. А коли в XVI столітті почали відбуватись процеси становлення шляхти на українських землях, встановлюються підвищені кримінальні санкції за замах на вбивство також і шляхтича<sup>10</sup>.

<sup>8</sup> Історія держави і права України : [підруч.] : У 2-х ч. / [А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. А. Й. Рогожина. – К. : Ін Юре, 1996. – Ч. 1. – С. 64-65.

<sup>9</sup> Герасимчук О. П. Історія держави і права України. Практикум : [навч. посіб.] / О. П. Герасимчук. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. – С. 233-234.

<sup>10</sup> Історія держави і права України : [підруч.] : У 2-х тт. / [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – С. 151.

За правом Запорізької Січі вбивства каралися смертною карою, спосіб якої залежав від кваліфікації злочину. Обтяжливо діяли наявність наміру, рецидиву, професійності; впливав на вирок і об'єкт злочину. Так, до убивців батьків, немовлят, старшини, а також за вчинення вбивства на замовлення або отруєння застосовувалась, здебільшого, кваліфікована смертна кара<sup>11</sup>.

У 1743 році в Україні було кодифіковано чинне на її території писане і звичаєве право у звід законів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ»<sup>12</sup>. І хоча в кінцевому результаті «Права...» так і не стали санкціонованими верховною владою (отже, не отримали законодавчої сили) вони, проте, великою мірою відобразили кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Суб'єктом вбивства могла вважатись особа будь-якого стану. Норми «Прав...» до них відносять осіб «всякого чина и достоїнства, не виключая никого, от вишнихъ до нижнихъ. духовнаго и мирского, воинскаго и гражданскаго, малоросейские обыватели и весь без изятія малоросейский же пароль» (гл. I, арт. I, п. 1). Іншою особливістю кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин був вік, з якого могла наставати кримінальна відповідальність. У гл. XX, арт. 44, п. 7 зазначається, що за вчинення вбивства, за що передбачена смертна кара, неповнолітні (хлопці до 16 років, дівчата до 13 років) від кари «на горло» звільнялися. Але неповнолітні відповідальність за вбивство все ж несли, її обсяг визначався у кожному конкретному випадку «но разсмотренію судейскому» (гл. XX, арт. 44, п. 7)<sup>13</sup>.

З періоду XVII-XVIII століть Україна не мала своєї державності, була розділена між Росією (Російською імперією) і Австрією (Австро-Угорщиною) і зазнавала значних утисків у сфері правового регулювання кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

---

<sup>11</sup> Іванов В. М. Історія держави і права України : [підруч.] / В. М. Іванов. – К. : Київський університет права НАН України, 2013. – С. 283.

<sup>12</sup> Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / [упорядник К. А. Вислобоков ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : Книга, 1997. – 550 + I-XLX с.

<sup>13</sup> Любченко Д. І. Поняття суб'єкта злочину за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) / Д. І. Любченко // Право України. – 2005. – № 3. – С. 126-127.

Кодифікація кримінального права у Російській імперії розпочалася з укладенням Зводу законів Російської імперії (1832 рік), у якому кримінальним нормам відвели 15 том. Вагоме місце в системі джерел кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин відводилося Уложенню про покарання кримінальні й виправні 1845 року (зі змінами і доповненнями 1885 року). У Зводі законів була здійснена ретельна диференціація відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Норми про відповідальність за цей злочин були поміщені в гл. 2 «Про смертовбивство» розд. 6 «Про злочини проти безпеки життя» кн. 1 Зводу «Про відповідальність за умисне вбивство, необережне вбивство, вбивство у бійці, дітовбивство, самогубство або замах на нього»<sup>14</sup>.

Подібні вбивства каралися каторжними роботами без строку або на строк. Засуджені на каторгу зазнали тавруванню (клеймо ставилося на чоло й щоки злочинця). Але Звід законів Російської імперії 1832 року допускав і застосування смертної кари: за посягання на особу Імператора, членів його родини; за вбивства, пов'язані із військовою службою, за вбивства, пов'язані з порушенням карантинних правил при епідеміях, що це пояснювалося епідеміями холери та інших заразних захворювань.

Центральна рада як законодавчий орган 1917-1918 років, хоч і поверхово, але торкнулася кримінального права, зокрема, кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Так, III Універсалом 7 листопада 1917 року було скасовано смертну кару: «Віднині на землі Української Республіки смертна кара касується. Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до сього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не притягнений, дається повна амністія. Про це негайно буде видано закон»<sup>15</sup>.

---

<sup>14</sup> Мальцев О. В. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств. Психологічний портрет серійного вбивці: Кримінально-правові, криміналістичні та психологічні аспекти: [моногр.] / О. В. Мальцев, О. С. Саїнчин, О. С. Сотула. – Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. – С. 35-36.

<sup>15</sup> Чотири Універсали / [упоряд. В. Д. Конашевич, ред. Л. Л. Лазебний]. – К.: Добровільне товариство любителів книги УРСР, 1990. – С. 11.

Для гетьманського кримінального законодавства П. Скоропадського характерне посилення каральної спрямованості. Досить назвати тимчасовий закон «Про заходи боротьби з розладнанням сільського господарства» від 8 липня 1918 року. У цілому ж законодавство «другої» УНР можна охарактеризувати як законодавство перехідного періоду, коли закони приймаються тільки за необхідності «швидкого реагування» на конкретні обставини. Звідси й відсутність власних кодифікованих актів у галузі кримінального законодавства. Так, П. П. Музиченко пише: «Слід відзначити майже повну відсутність власних нормативних актів Директорії в галузі цивільного і кримінального законодавства... При розгляді кримінальних справ суди використовували Військовий карний статут, Карний статут, Кримінальне уложення 1903 року»<sup>16</sup>.

Після встановлення влади Директорії була затверджена постанова «Про тимчасові правила що до засобів боротьби з діяльністю окремих осіб, яка загрожує республіканському ладу, спокою і внутрішньому порядку УНР», згідно з якою особи, винні в цих діях, могли бути «затримані під арешт по постановках повітових комісарів на строк до 10 днів». Але повітові комісари не мали реальної можливості здійснити ці санкції. Серед інших покарань за умисні вбивства за обтяжуючих обставин застосовувалася смертна кара, тюремне ув'язнення, конфіскація майна тощо.

Отже, кримінальне законодавство 1917-1920 років, яке встановлювало відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, не можна назвати внутрішньо єдиним та послідовним. Негативний вплив на його стан справляла відсутність належної законотворчої процедури й чіткої системи нормативно-правових актів.

Головні риси кримінальної відповідальності за вбивства у радянському початковому кримінальному законодавстві визначалися завданнями пролетарської революції – придушення опору експлуататорських класів і боротьба з порушеннями революційного порядку.

---

<sup>16</sup> Музиченко П. П. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / П. П. Музиченко. – [5-е вид., випр. і доп.]. – Т-во «Знання», КОО, 2006. – С. 372.

КК УРСР від 23 серпня 1922 року мав окремий розділ «Убивство», яким передбачалась кримінальна відповідальність за злочини проти життя, а саме за навмисне вбивство, в тому числі за обтяжуючих обставин. Так, ст. 142 Особливої частини КК 1922 року вирізняє корисливий мотив як окрему обтяжуючу ознаку. Також КК УРСР 1922 року в п. «е» ст. 25 пропонував судам визначати, чи було злочин (зокрема, і умисне вбивство за обтяжуючих обставин) вчинено професійним злочинцем або рецидивістом, чи його було вчинено вперше.

За ст. 138 КК УРСР 1927 року була передбачена відповідальність за вмисне вбивство, вчинене: а) з користі, ревнощів (якщо воно не має ознак сильного хвилювання) та інших низьких мотивів; б) особою, яка вже відбула захід соціального захисту за вмисне вбивство або тяжке пошкодження на тілі; в) способом, небезпечним для життя багатьох людей або особливо болісним для убитого; г) щоб полегшити або приховати інший злочин; д) особою, на обов'язку якої лежить особливе піклування про убитого; є) з використанням безпорадного стану убитого; ж) жінки, завідомо вагітної. За цей злочин застосовувалось позбавлення волі на строк до десяти років. Пізніше, в редакції Указу Президії Верховної Ради УРСР від 22 лютого 1944 року було додано норму, що за вбивство, вчинене військовослужбовцем, при особливо обтяжливих обставинах, застосовувалась вища міра покарання – розстріл.

За нормами КК УРСР 1960 року<sup>17</sup> було передбачено кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ст. 93), а саме, за умисне вбивство: а) з корисливих мотивів; б) з хуліганських мотивів; в) вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; г) двох або більше осіб; д) жінки, яка завідомо для винного була в стані вагітності; е) вчинене з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб; ж) вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а так само поєднане з згвалтуванням; з) вчинене особливо небезпечним рецидивістом або особою, яка раніше вчинила

<sup>17</sup> Кримінальний кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14. (Кодекс втратив чинність).

умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 95-97 цього Кодексу; и) вчинене на замовлення; і) вчинене за попереднім зговором групою осіб або організованою групою. Санкцією ст. 93 КК УРСР 1960 року передбачалось покарання – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, довічне позбавлення волі, з конфіскацією, крім того, майна у випадках, передбачених пунктом «а» цієї статті.

Спочатку санкції ст. 93 КК УРСР 1960 року передбачали смертну кару як вид покарання, проте вони втратили чинність як такі, що є неконституційними, на підставі Рішення Конституційного Суду від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99<sup>18</sup>, тобто вже за часів України.

Отже, боротьба зі злочинами проти життя людини в сучасній Україні повинна здійснюватися з урахуванням історичного досвіду українського правотворення у цій сфері, у тому числі з врахуванням законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин Київської Русі, Української козацької держави, Українських республік 1917-1920-х років, СРСР та періоду незалежності.

## **1.2. Сучасне поняття та особливості умисного вбивства за обтяжуючих обставин за КК України**

Ст. 27 чинної Конституції України гарантує кожному з людей невід'ємне право на їх життя. Ніхто не може і не повинен бути свавільно позбавлений свого життя. Основний державний обов'язок – це захищати повноцінне життя людини.

Подібні норми містять також і інші нормативні акти України, прийняті на основі цих норм Конституції України. Так, Цивільний кодекс України від 16

---

<sup>18</sup> Рішення Конституційного Суду України у справі про смертну кару від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 16-21.

січня 2003 року<sup>19</sup> у ст. 281 зазначає, що фізична особа має невід'ємне право на життя та не може бути його позбавлена.

Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я людини визначені в розділі II Особливої частини КК України. Аналіз розділу показує, що усі вони мають однаковий об'єкт безпосереднього посягання, матеріальний предмет, насамперед такий, що піддається злочинному впливу. Таким предметом для розглядуваних злочинів є потерпіла фізична особа, людина, а не тільки особистість, що є всього лише сукупністю біологічних і соціальних властивостей.

У деяких статтях<sup>20</sup>, дисертаціях<sup>21</sup>, інших джерелах, переважно із криміналістики, застосовується термін «убивство». Раніше термін «убивство» застосовувався і у деяких судових актах, наприклад, в ухвалі Колегії суддів палати у кримінальних справах Верховного Суду від 28 жовтня 2003 року<sup>22</sup>.

Великий тлумачний словник сучасної української мови вживає терміни «вбивство» і «убивство» як синоніми<sup>23</sup> і визначає його як «насильницьке позбавлення життя». У літературі з кримінального права більшість авторів використовують термін «вбивство», як у КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 115 КК України вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство саме за обтяжуючих обставин, які розкриваються у 14 пунктах ч. 2 ст. 115 КК України.

У коментарях до ст. 115 КК України та у науковій літературі вченими надаються більш розширені визначення вбивства, у тому числі умисного

---

<sup>19</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

<sup>20</sup> Яковчук С. В. Використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих дій при розслідуванні серійних убивств / С. В. Яковчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25-26. – С. 370-377.

<sup>21</sup> Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. Г. Куп'янський ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2016. – 224 с.

<sup>22</sup> Ухвала Колегії суддів палати у кримінальних справах Верховного Суду від 28 жовтня 2003 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0147700-03>.

<sup>23</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [укладачі : В. Т. Бусел, М. Д. Василюк-Дерibas, О. В. Дмитрієв та ін. ; кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 114, 1491.

вбивства за обтяжуючих обставин. Так, у Науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України за редакцією М. І. Мельника та М. І. Хавронюка вбивство визначене як винне, протиправне заподіяння смерті іншій людині<sup>24</sup>. М. І. Бажанов визначає загальне поняття вбивства як умисне або необережне заподіяння смерті іншій людині. Заподіяння смерті іншій людині – це позбавлення її життя<sup>25</sup>.

У ст. 115 та деякі інші норми КК України, які встановлюють кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, з часу прийняття КК України було внесено низку змін та доповнень, які варто згадати.

Так, у Законі України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII<sup>26</sup> було передбачено п. 10 ч. 2 ст. 115 викласти в такій редакції: «10) поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством» – раніше ця норма мала наступну редакцію: «поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом».

Значні зміни (які, проте, стосуються не саме умисного вбивства за обтяжуючих обставин, а всього кримінального законодавства) були внесені у КК України законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII<sup>27</sup> та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з

<sup>24</sup> Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [7-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Юридична думка, 2010. – С. 248.

<sup>25</sup> Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 31.

<sup>26</sup> Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 34.

<sup>27</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 17. – Ст. 71.

прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 року № 720-ІХ<sup>28</sup>. Прийняття цих актів було викликано необхідністю законодавчого врегулювання застосування положень Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року<sup>29</sup> (далі – КПК України) стосовно особливостей досудового розслідування кримінальних проступків та їх судового розгляду.

Кримінально-правові особливості окремих видів умисних вбивств за обтяжуючих обставин визначаються за ч. 2 ст. 115 КК України. Цей злочин у всіх країнах відноситься до групи найбільш тяжких злочинів – проти життя та здоров'я людини.

Як зазначав невдовзі після прийняття чинного КК України О. П. Литвин, «...Насильницьке позбавлення життя викликане стійким і послідовним зростанням насильницьких злочинів проти особи, що завершуються вбивствами, які відбувається на тлі поглиблення в державі і суспільстві соціально-економічної кризи та подальшого зростання криміногенної обстановки»<sup>30</sup>.

Ці положення, у тому числі й щодо соціально-економічної кризи та зростання криміногенного стану, на жаль, все ще є актуальними.

К. В. Катеринчук відзначає, що «чинний КК України (2001 р.), порівняно з попередніми Кодексами 1922, 1927, 1960 років, значно розширив межі охорони здоров'я особи, що є позитивним моментом. Водночас існує багато суперечливих питань, у тому числі щодо понять, які містяться в КК України, та розмежування злочинів один від одного. У подальшому це потребує окремих

---

<sup>28</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України від 17 червня 2020 року № 720-ІХ // Офіційний вісник України. – 2020. – № 55. – Ч. 2. – Ст. 1698.

<sup>29</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

<sup>30</sup> Литвин О. П. Злочини проти життя: [навч. посіб.] / О. П. Литвин. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2002. – С. 15.

досліджень щодо охорони здоров'я особи від злочинних посягань та вдосконалення положень чинного законодавства»<sup>31</sup>.

Також варто зазначити, що, криміналістичне визначення поняття «вбивство» дещо відрізняється від кримінально-правового: це позбавлення життя людини шляхом заподіяння їй таких ушкоджень, що порушують нормальне функціонування життєво важливих органів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Відтак сліди ушкоджень, вбивства людини можуть бути очевидними (розрізи, забиті місця, рани), і неочевидними, схованими, прогнозованими фахівцем<sup>32</sup>.

Отже, окрім кримінально-правових класифікацій, підставами яких є елементи суб'єктивної сторони (форма вини, мотиви, мета), обставини, які передували вбивству, поведінка потерпілого (вбивство в стані афекту, при перевищенні необхідної оборони), у правовій науці та правозастосовчій практиці широко використовуються також і прийоми криміналістичної класифікації.

### **1.3. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн**

Історія держави і права дослідила, що поняття кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин знаходило своє місце в кримінальному праві в усі часи у багатьох країнах.

За дослідженнями О. В. Гороховської та І. С. Семенюк, кримінальні кодекси більшості зарубіжних держав, за винятком деяких, наприклад, Англії, де законодавство некодифіковане, передбачають кримінальну відповідальність за вбивство як посягання на життя у перших розділах Особливої частини

---

<sup>31</sup> Катеринчук К. В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи: доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / К. В. Катеринчук; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – К., 2019. – С. 397.

<sup>32</sup> Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): [підруч.] / М. В. Салтевський. – К.: Кондор, 2006. – С. 447.

кримінальних кодексів. Це «свідчить про те, що життя людини визнається найціннішим об'єктом кримінально-правової охорони»<sup>33</sup>.

Так, за кримінальним правом США вбивство першого ступеня – юридичний термін у законодавстві багатьох штатів США (як і Канади). Зміст цього терміна різниться у залежності від штату, але в цілому вбивство першого ступеня вважається більш тяжчим злочином, чи вбивством за обтяжуючих обставин, аніж вбивство другого ступеня.

У загальному праві (єдиній системі прецедентів), а також в кримінальних кодексах деяких штатів США за замах на умисне вбивство за обтяжуючих обставин може бути призначено таке ж покарання, як і за закінчене умисне вбивство. На противагу цьому, у багатьох штатах США передбачено обов'язкове пом'якшення покарання за замах на вбивство у порівнянні з закінченим злочином. Відповідальність настає за сам факт вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин. Якщо особа завершила замах на умисне вбивство за обтяжуючих обставин, то вона буде відповідати як співучасник<sup>34</sup>.

Верховний суд обмежив у США застосування смертної кари в окремих штатах тільки вчиненням тяжкого вбивства або позбавленням життя внаслідок іншого тяжкого злочину. За федеральним законодавством смертна кара може бути призначена за сукупністю вчинення тяжких злочинів разом із вбивством, наприклад, вбивство федерального службовця, вчинене торгівцями наркотиків.

Межі застосування страти за умисне вбивство за обтяжуючих обставин неоднакові. Якщо за федеральним законодавством страта може бути застосована у 28 випадках, то за законодавством штатів (наприклад, штату Масачусетс) – в 1 (тяжке вбивство при здійсненні зґвалтування); є штати, де страта передбачається у 2, 3, 4-х випадках<sup>35</sup>.

---

<sup>33</sup> Гороховська О. В. Відповідальність за посягання на життя : зарубіжний досвід / О. В. Гороховська, І. С. Семенюк // Держава та регіони. Серія : Право. – 2015. – № 1. – С. 78.

<sup>34</sup> Басалай В. И. Предварительная преступная деятельность в уголовном законодательстве зарубежных стран / В. И. Басалай, Т. В. Федорук // Актуальные проблемы права и экономики : Сборник материалов XII Респуб. науч.-практ. конф. (г. Брест, 21 апреля 2011 г.) / [редкол. : Т. С. Силук (отв. ред.), В. В. Лосев]. – Брест : Изд-во БрГУ им. А. С. Пушкина, 2011. – С. 18.

<sup>35</sup> Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн : [навч. посіб.] / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – [2-е вид., перероб. й доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 555.

У праві Англії немає єдиного кодексу, у якому було б об'єднано закони щодо кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Тут історично склалося право судових прецедентів, або загальне право, що діє поряд із парламентськими статутами (законами) – статутним правом. Проте у Англії при визначенні кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин застосовуються також і рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, відповідно до Рішення ЄСПЛ від 16 грудня 1999 року у справі Т. та В. проти Об'єднаного Королівства (T. and V. v. United Kingdom)<sup>36</sup> було відзначено, що відповідно до англійського законодавства та практики неповнолітні, засуджені до позбавлення волі на період до помилування її Величністю, спочатку відбувають так званий «тарифний період», який призначається Міністром внутрішніх справ (Home Secretary) і виконує каральну функцію. Після спливу тарифного строку ув'язнених слід звільнити, крім випадків, коли Наглядова Рада (Parole Board) не вважає, що вони становитимуть загрозу для суспільства.

У справі Сорінга (Soering Case) від 7 липня 1989 року ЄСПЛ відзначив, що процедура призначення покарання у справі про умисне вбивство за обтяжуючих обставин, зокрема, таке, яке може каратися смертною карою, докази, що пом'якшують вину, майже не підлягають обмеженням, тим часом як докази, що обтяжують вину, обмежуються законом<sup>37</sup>.

КК Франції 1992 року відбиває концепцію охорони життя особи. У ст. 221-4 передбачено, що умисне вбивство (meurtre) карається довічним кримінальним ув'язненням, якщо воно вчинене: щодо неповнолітнього, який не досяг п'ятнадцятирічного віку (п. 1); щодо родича по висхідній лінії або щодо прийомного батька чи матері (п. 2); щодо особи, особлива вразливість якого в

---

<sup>36</sup> Рішення Європейського суду з прав людини у справі Т. та В. проти Об'єднаного Королівства (T. and V. v. United Kingdom) від 16 грудня 1999 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_028](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_028).

<sup>37</sup> Рішення Європейського суду з прав людини у справі Сорінга (Soering Case) від 7 липня 1989 року [Електронний ресурс] // Український портал практики Європейського суду з прав людини. – Режим доступу : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=407>.

силу його віку, хвороби, каліцтва, фізичного або психічного недоліку або стану вагітності очевидна або відома виконавцю (п. 3) та ін.<sup>38</sup>.

У Німеччині все ще діє Кримінальне уложення 1871 року у редакції від 1 січня 1975 року, хоча і після цього було прийнято низку доповнень і змін, головним чином щодо Особливої частини<sup>39</sup>. Кримінальна відповідальність за умисні вбивства передбачена ст.ст. 211-213. За ст. 212 покаранням є позбавлення волі на строк не менше п'яти років, а в особливо серйозних випадках – довічне позбавлення волі; за статтею 213 (за наявності пом'якшуючих покарання обставин) строки позбавлення волі коливаються від одного до десяти років. Отже, довічне позбавлення волі може бути призначено за вчинення низки злочинів, передбачених Особливою частиною КК ФРН, у тому числі й за тяжке вбивство.

Ст. 576 КК Італії<sup>40</sup> передбачає такі види вбивств за обтяжуючих обставинах: з метою здійснення або приховання іншого кримінального діяння, або для того, щоб домогтися або забезпечити собі або іншим особам отримання прибутку, або з метою уникнути відповідальності за інше кримінальне діяння; проти родича по висхідній або низхідній лінії, якщо діяння було вчинено з низьких або неповажних мотивів або супроводжувалося муками або жорстокістю, або якщо застосовувалося отруйна речовина або інший підступний засіб, або якщо вбивство вчинено навмисно; особою, що ховається від правосуддя, щоб уникнути арешту, затримання або ув'язнення, або з метою добування засобів до існування на період ухилення від явки до суду та ін.

КК Іспанії<sup>41</sup> передбачає кілька статей, які вказують на кваліфікацію умисного вбивства за обтяжуючих обставин. Так, за нормами ст. 139 позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років карається особа, яка завдала смерті іншій людині при одній з таких обставин: 1) віроломство; 2)

<sup>38</sup> Кримінальний кодекс Французької Республіки / [укладач В. С. Станіч ; під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. К. І. Мазуренко]. – К. : ОВК, 2017. – 348 с.

<sup>39</sup> Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред. и вступ. статья Д. А. Шестакова ; предисл. Г. Г. Йешека ; пер. с нем. Н. С. Рачковой]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.

<sup>40</sup> Уголовный кодекс Италии 1930 г. / [науч. ред. и предисл. Р. М. Асланова ; пер. с итал. Е. Р. Шубиной]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.

<sup>41</sup> Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / [укладач В. С. Станіч ; під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. О. В. Лішевської]. – К. : ОВК, 2017. – 284 с.

за плату, винагороду або за обіцянку; 3) з особливою жорстокістю. У ст. 140 КК Іспанії передбачено, що вбивство, вчинене за двох або більше обтяжуючих обставинах, передбачених ст. 139, карається позбавленням волі на строк від двадцяти до двадцяти п'яти років.

За КК Королівства Бельгія від 8 червня 1867 року<sup>42</sup> кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин передбачена у Документі VIII «Злочини та правопорушення проти людей». Так, як обтяжуючі обставини передбачено: 1) батьковбивство (ст. 395) – вбивство батька, матері або інших родичів по висхідній лінії, яке карається ув'язненням від двадцяти до тридцяти років; 2) вбивство, вчинене щоб сприяти скоєнню крадіжки або вимагання, щоб отримати страхове відшкодування (ст. 475) – карається довічним позбавленням волі; 3) вбивство, вчинене щоб сприяти скоєнню збитків (ст. 532) – карається довічним позбавленням волі.

За КК Республіки Болгарія від 15 березня 1968 року<sup>43</sup> кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин передбачена у ст. 116 (з поправками). Зокрема, як обтяжуючі обставини передбачено вбивство: офіційної особи, представника громадськості, службовця, включаючи союзницької або дружньої держави або армії, під час або у зв'язку з виконанням його функцій, або особи, що знаходиться під міжнародним захистом; державного чиновника, громадського представника, поліцейського через виконання офіційних обов'язків або функцій; батька або матері, власного сина або дочки; в дорозі або засобами, небезпечними для життя багатьох та ін.

Пенітенціарний (кримінальний) кодекс Естонської Республіки від 6 червня 2001 року передбачає у ст. 114 норми щодо вбивства при обтяжуючих обставинах: вчинене болісним або жорстоким способом; вчинене загальнонебезпечним способом; двох або більше осіб; вчинене повторно та ін. Умисне вбивство за обтяжуючих обставин карається тюремним ув'язненням на термін від восьми до двадцяти років або довічним тюремним ув'язненням.

<sup>42</sup> Уголовный кодекс Бельгии / [науч. ред. Н. И. Мацнев]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 561 с.

<sup>43</sup> Кримінальний кодекс Республіки Болгарія від 15 березня 1968 року // Бюллетень государства публикации № 26/02.04.1968, в силе с 05.01.1968.

Зважаючи, що у Естонії як суб'єкт злочину визнається не тільки фізична, але й юридична особа, кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин передбачена у ч. 2 ст. 114 і для тих самих діянь, вчинених юридичною особою, які караються грошовим стягненням.

У більшості кримінальних кодексів бувших країн, які свого часу були у складі СРСР (за виключенням країн Балтії), існують майже ті ж самі норми щодо кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, як і в Україні.

Проте є і виключення та відмінності. Так, у ч. 2 ст. 139 КК Республіки Білорусь від 9 липня 1999 року № 275-3<sup>44</sup> передбачено такі обтяжуючі обставини вбивства: особи похилого віку, особи, яка перебуває в безпорадному стані; з метою отримання трансплантата або використання частин трупа; особи або її близьких за відмову цієї особи від участі в скоєнні злочину; поєднане з розбоєм, бандитизмом.

Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року № 985-XV<sup>45</sup> у ст. 145 передбачає такі обтяжуючі обставини, яких немає у КК України, як вбивство з використанням завідомо або очевидно безпорадного стану потерпілого, обумовленого похилим віком, хворобою, обмеженням можливостей або іншого роду чинниками; вбивство одного з членів сім'ї; вбивство, вчинене з садистських спонукань; вбивство, вчинене з метою вилучення, використання або продажу органів або тканин потерпілого.

Отже, аналіз кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн дозволяє відзначити такі особливості: у кримінальних кодексах багатьох країн передбачені такі ж або подібні обтяжуючі обставини, як і в КК України; до інших обтяжуючих вбивство обставин, яких не передбачено у КК України, можна віднести наступні: вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії; використання отруйної речовини або іншого підступного засобу; вбивство з

<sup>44</sup> Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 9 липня 1999 року № 275-3 // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. – 1999. – № 24. – Ст. 420.

<sup>45</sup> Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року № 985-XV // Monitorul Oficial. – 2009. – № 72-74. – Ст. 195.

«низьких» мотивів; вбивство особи, яка перебувала у безпорадному чи подібному стані; вбивство, вчинене з метою використання (трансплантації) органів або тканин потерпілого. У деяких країнах як обтяжуюча обставина визначена «навмисність» вбивства. Проте в Україні така обставина вже передбачена у ст. 115 КК України як «Умисне вбивство», на відміну від вбивства через необережність та інших видів умисних вбивств, тому її не варто окремо виділяти як обтяжуючу обставину.

### ***Висновки до Розділу 1***

1. Дії, які можуть бути віднесені до категорії вбивств, як явище існували завжди, в тому числі і в первісному суспільстві. Історичний огляд вітчизняного кримінального законодавства від Древніх часів і до сучасної України дозволяє простежити особливості розвитку законодавства про злочини проти життя і з'ясувати переваги та недоліки. Витоки кримінального законодавства України щодо визначення кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин сягають часів княжої доби. Боротьба зі злочинами проти життя людини в сучасній Україні повинна здійснюватися з урахуванням історичного досвіду українського правотворення у цій сфері, у тому числі з врахуванням законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин Київської Русі, Української козацької держави, Українських республік 1917-1920-х років, СРСР та періоду незалежності.

2. Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я людини визначені в розділі II Особливої частини КК України. Аналіз розділу показує, що усі вони мають однаковий об'єкт безпосереднього посягання, матеріальний предмет, насамперед такий, що піддається злочинному впливу. Таким предметом для розглядуваних злочинів є потерпіла фізична особа, людина, а не тільки особистість, що є всього лише сукупністю біологічних і соціальних властивостей. Залежно від вини суб'єкта злочину вбивство може бути умисним

(ст.ст. 115-118 КК України) або необережним (ст. 119). Протиправність вбивства означає, що таке діяння заборонене кримінальним законом під загрозою кримінального покарання. Не є протиправним позбавлення життя іншої особи за наявності обставин, що виключають злочинність діяння. Самогубство, тобто заподіяння смерті самому собі, як і готування до самогубства та замах на самогубство, не є кримінально караними діяннями. Кримінально-правові особливості окремих видів умисних вбивств за обтяжуючих обставин визначаються за ч. 2 ст. 115 КК України. Окрім кримінально-правових класифікацій, підставами яких є елементи суб'єктивної сторони (форма вини, мотиви, мета), обставини, які передували вбивству, поведінка потерпілого (вбивство в стані афекту, при перевищенні необхідної оборони), у правовій науці та правозастосовчій практиці широко використовуються також і прийоми криміналістичної класифікації.

3. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн дозволяє відзначити такі особливості: у кримінальних кодексах багатьох країн передбачені такі ж або подібні обтяжуючі обставини, як і в КК України; до інших обтяжуючих вбивство обставин, яких не передбачено у КК України, можна віднести наступні: вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії; використання отруйної речовини або іншого підступного засобу; вбивство з «низьких» мотивів; вбивство особи, яка перебувала у безпорадному чи подібному стані; вбивство, вчинене з метою використання (трансплантації) органів або тканин потерпілого; у деяких країнах (Італія, Болгарія) як обтяжуюча обставина визначена «навмисність» вбивства. Проте в Україні така обставина вже передбачена у ст. 115 КК України як «Умисне вбивство», на відміну від вбивства через необережність (ст. 119 КК України) та інших видів умисних вбивств (ст.ст. 116, 117 та інші КК України), тому її не варто окремо виділяти як обтяжуючу обставину.

## РОЗДІЛ 2

### ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН (Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ)

#### 2.1. Об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин

Загальний об'єкт злочину «Умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України)» – це сукупність усіх охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, система усіх об'єктів кримінально-правової охорони.

Загальний об'єкт, як вказує К. В. Катеринчук, утворює сукупність усіх суспільних відносин, що поставлені під охорону чинного закону про кримінальну відповідальність, тому до загального об'єкта кримінальних правопорушень дослідницею віднесено «охорону прав і свобод людини й громадянина»<sup>46</sup>. Подібно зазначає і Д. С. Слинько, що «...в демократичній, правовій та соціальній державі, якою проголошується Україна в ст. 1 Конституції України, загальним об'єктом злочинів можуть визнаватися виключно права, свободи людини чи громадянина»<sup>47</sup>.

Під родовим (груповим) об'єктом кримінальних правопорушень слід розуміти окремо виділену групу однорідних чи тотожних за соціальною сутністю суспільних відносин, які повинні через це охоронятися єдиним взаємозалежним комплексом кримінально-правових норм. КК України відносить умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України) до кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи – розд. II Особливої частини КК України. Тому родовий об'єкт вказаних злочинів – це і є якраз сфера злочинів проти життя та здоров'я особи. Кримінально-правовий

---

<sup>46</sup> Катеринчук К. В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи: доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / К. В. Катеринчук; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – К., 2019. – С. 155.

<sup>47</sup> Слинько Д. С. Сучасний погляд на об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України / Д. С. Слинько // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: VI Науковий круглий стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів: Збірник тез доповідей (м. Харків, 7 листопада 2014 р.) / [редколегія: Т. Є. Кагановська (голов. ред.), М. В. Даньшин (заст. голов. ред.); В. М. Трубников та ін.]. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 219.

закон охороняє рівною мірою життя будь-кого із людей, незалежно від життєздатності, моральних якостей, віку, статі, релігії тощо.

Безпосередній об'єкт конкретного кримінального правопорушення – це частина родового об'єкта, яка охоплює суспільні відносини, на які посягає це конкретне кримінального правопорушення і яким це правопорушення заподіює (безпосередню) шкоду. Безпосереднім об'єктом вбивства взагалі як злочину проти особистості є людське життя. Така точка зору була прийнятною як за радянських часів<sup>48</sup>, у 1990-х роках<sup>49</sup>, у 2000-х роках за чинник КК України<sup>50</sup>, так і у публікаціях більш пізніх років<sup>51</sup>.

Життя особи – це «особлива форма існування людини, що характеризується цілісністю та здатністю до самоорганізації; це найважливіше благо, яке, у разі смерті людини, не може бути відновлено»<sup>52</sup>.

Початковим моментом життя є початок фізіологічних пологів. Це підтверджується і судовою практикою, зокрема, на це вказав Апеляційний суд Одеської області від 10 квітня 2018 року у справі № 522/11305/15-к<sup>53</sup>.

Посягання на плід людини до безпосереднього початку родового процесу не є посяганням на життя і не може призвести до відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, проте може призвести до кримінальної відповідальності за вчинення інших кримінальних правопорушень, зокрема, за незаконне проведення абортів або стерилізації – ст. 134 КК України.

<sup>48</sup> Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 90-91.

<sup>49</sup> Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, Г. В. Андрусів та ін.] ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв, С. С. Яценко. – К. : Юрінком, 1994. – С. 274.

<sup>50</sup> Лупіносова О. М. Поняття «вбивство» / О. М. Лупіносова // Правова держава. – Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2002. – № 5. – С. 102.

<sup>51</sup> Маковецька Н. Є. Об'єкт умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н. Є. Маковецька // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць / [ред. кол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін та ін.] ; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 47. – С. 121-128 ; Лопашук Д. І. Наукові підходи до розуміння об'єкта складу злочину, зокрема вбивства, вчиненого на замовлення / Д. І. Лопашук // Юридична наука. – 2012. – № 3. – С. 109-113.

<sup>52</sup> Кузнецов В. В. Кримінальне право України : [навч. посіб.] / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко ; за заг. ред. О. М. Дзужи. – [2-е вид., доп. та перероб.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – С. 32.

<sup>53</sup> Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 10 квітня 2018 року, справа № 522/11305/15-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73330863>.

Кінцевим моментом життя є біологічна (а не клінічна) смерть. Вирішення питання про смерть людини тісно пов'язано зі сповіданням тієї або іншої філософської антропології, вчення про природу людини. Смерть є неминучим явищем всього живого, в тому числі і людини. Але у відношенні людини смерть є не просто біологічним процесом, оскільки в людському суспільстві вона набуває соціального характеру. Смерть є однією з детермінуючих засад життя людини<sup>54</sup>.

Протиправність вбивства взагалі та умисного вбивства за обтяжуючих обставин зокрема означає, що таке діяння заборонене кримінальним законом під загрозою кримінального покарання. Не є протиправним позбавлення життя іншої особи за наявності обставин, що виключають злочинність діяння.

Основний Закон України, закріплюючи невід'ємне право на життя кожної людини та гарантуючи вказане право від скасування, водночас закріплює положення про те, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 3 ст. 27). Тому умисне вбивство за обтяжуючих обставин – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, умисне протиправне позбавлення життя, тому не буде вбивством позбавлення життя людини у стані необхідної оборони.

Вбивство, у тому числі умисне вбивство за обтяжуючих обставин – це позбавлення життя людини іншої, тому самогубство або замах на самогубство до умисних вбивств за обтяжуючих обставин не відноситься. Самогубство, тобто заподіяння смерті самому собі, як і готування до самогубства та замах на самогубство, в Україні не є кримінально караними діяннями.

Проте наявність прохання або згоди потерпілого на позбавлення його життя не звільняє того, хто це вчинив, від кримінальної відповідальності за умисне вбивство. Навмисне позбавлення життя безнадійно хворої людини на її прохання, в окремих країнах дозволяється державою, в інших розцінюється як вбивство. В Україні медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії

---

<sup>54</sup> Вовк В. М. Смерть та мертво тіло як елементи римського права / В. М. Вовк // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 27.

(еутаназії) – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань<sup>55</sup>.

Об'єкт безпосереднього посягання умисних вбивств за обтяжуючих обставин так чи інакше пов'язаний з безпосереднім фізичним або психічним впливом на людину, заподіяння їй якоїсь шкоди (ушкоджень, болючих відчуттів, позбавлення пересування і волі, спілкування тощо). Тому у характеристиці об'єкта умисних вбивств за обтяжуючих обставин важливе значення надається питанню про те, був цей злочин очевидним чи таємним.

Додатковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, яким завдається супутня шкода поряд із основним об'єктом або завжди (як обов'язковий додатковий об'єкт) або у певних випадках (як факультативний додатковий об'єкт)

Так, додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України) можуть виступати «громадський порядок, громадський спокій, порядок і громадський спокій, громадський інтерес»<sup>56</sup>.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» від 8 липня 2011 року № 3673-VI громадський порядок – це «сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм»<sup>57</sup>. Проте вказане визначення підходить тільки для охорони громадського порядку у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів, та не може визначати

---

<sup>55</sup> Гришук В. К. Кримінально-правова кваліфікація еутаназії / В. К. Гришук // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – Число 1 (17). – С. 127-128.

<sup>56</sup> Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. О. Кузнецова ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – С. 17.

<sup>57</sup> Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : Закон України від 8 липня 2011 року № 3673-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2348.

громадський порядок як додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт умисного вбивства з хуліганських мотивів.

У юридичній літературі громадський порядок як додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт умисного вбивства з хуліганських мотивів визначають по-різному. Так, як вважає В. В. Борук, громадський порядок – це «сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільне корисної діяльності, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ у цій сфері»<sup>58</sup>.

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк вважають, що громадський порядок – це «стан і результат дотримання невизначеною кількістю осіб – членів суспільства загальноновизнаних правил і норм поведінки переважно правового, а також неправового (етичного) характеру, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльність підприємств, установ і організацій»<sup>59</sup>.

У судовій практиці хуліганські мотиви при вчиненні умисного вбивства визнають, зокрема, як нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі. Так, Сєверодонецький міський суд Луганської області встановив, що ОСОБА\_1, керуючись раптово виниклим умислом на протиправне заподіяння смерті іншій людині, діючи безпричинно – з хуліганських мотивів, нехтуючи загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, наблизився до незнайомої йому ОСОБА\_3 та взяв її рукою за плече, перехопив її за волосся та грубо порушуючи громадський порядок з мотиву явної неповаги до суспільства, нехтуючи загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, діючи з особливою зухвалістю, став з силою тріпати її за волосся. Далі ОСОБА\_1 умисно наніс незнайомій йому ОСОБА\_3, яка стояла на колінах, удар кухонним ножом в область її потилиці, заподіявши їй тілесне ушкодження у вигляді проникаючого колото-різаного поранення голови з ушкодженням основи черепа та мозочка, що відноситься до

<sup>58</sup> Борук В. В. Хуліганство та його характеристика / В. В. Борук // Кримінальне право, кримінологія та кримінальний процес: історія, тенденції, проблеми: Матеріали VII міжвуз. студ. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 18 грудня 2012 р.) / [В. В. Борук, Ю. В. Ступа, Я. В. Драган та ін.]; відп. за випуск С. Г. Шаніна. – Дніпропетровськ: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – С. 8.

<sup>59</sup> Дудоров О. О. Кримінальне право: [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіге, 2014. – С. 703.

категорії тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя в момент заподіяння. В реанімаційному відділенні ЦМЛ ім. Титова м. Лисичанська настала смерть ОСОБА\_3. Суд ухвалив ОСОБА\_1 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України, та призначити йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі<sup>60</sup>.

При умисному вбивстві заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) як додаткові безпосередні об'єкти виступає свобода людини як фізичної особи. Таких поглядів притримуються такі вчені як В. І. Борисов та В. А. Козак<sup>61</sup>, М. К. Гнетнев та І. В. Сингаївська<sup>62</sup>, М. Й. Коржанський<sup>63</sup>, А. В. Музика<sup>64</sup>, С. І. Селецький<sup>65</sup> та інші.

У Постанові Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій у зв'язку із загрозами життю заручників, які утримуються російськими бойовиками на території окремих районів Донецької та Луганської областей» від 18 лютого 2016 року № 1015-VIII<sup>66</sup> також йдеться мова про такий об'єкт як життя людей.

Правом людини на свободу, як вважає Я. Г. Лизогуб, є «...гарантована державою природна можливість людини безперешкодно робити будь-який життєвий вибір, вільно існувати, пересуватися, спілкуватися, працювати та

<sup>60</sup> Вирок Северодонецького міського суду Луганської області від 5 червня 2020 року (справа № 615/1169/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89676049>.

<sup>61</sup> Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2010. – С. 81.

<sup>62</sup> Гнетнев М. К. Про ключові аспекти кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України / М. К. Гнетнев, І. В. Сингаївська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2017. – № 1 (77). – С. 45.

<sup>63</sup> Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [3-є вид., доп. та перероб.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 186.

<sup>64</sup> Кримінальне право України. Особлива частина : [навч. посіб.] / [О. М. Омельчук, М. М. Клюєв, С. Г. Волкотруб та ін.] ; за ред. О. М. Омельчука. – К. : Алерта ; КНТ ; Цул, 2010. – С. 82.

<sup>65</sup> Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина : [навч. посіб.] / С. І. Селецький. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С. 51.

<sup>66</sup> Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій у зв'язку із загрозами життю заручників, які утримуються російськими бойовиками на території окремих районів Донецької та Луганської областей : Постанова Верховної Ради України від 18 лютого 2016 року № 1015-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 10. – Ст. 115.

відпочивати, здійснювати продовження роду і виражати свої думки незалежно від чиєїсь волі та в порядку, який не суперечить закону»<sup>67</sup>.

Як додаткові безпосередні об'єкти умисного вбивства за обтяжуючих обставин можуть виступати особистість (зокрема, її честь, гідність, раса, національність, релігія) – п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України; статева недоторканність – п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, власність – п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України тощо.

Так, неповнолітній ОСОБА\_1 27 квітня 2019 року близько 23-00 години, маючи умисел, спрямований на здійснення нападу з метою заволодіння майном ОСОБА\_3 та протиправне заподіяння смерті останній, поєднаний з проникненням у її житло, діючи навмисно із корисливих мотивів, прибув за місцем проживання ОСОБА\_3 та наніс потерпілій обухом сокири удари в життєво важливий орган, а саме в праву частину голови. Відповідно до висновку експерта № 12-14/39-Важ/19 від 22 липня 2019 року вказані тілесні ушкодження відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, за критерієм небезпеки для життя. Суд визнав ОСОБА\_1 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України<sup>68</sup>.

Щодо предмету умисного вбивства за обтяжуючих обставин, то у юридичній літературі сформульована низка концептів, пов'язаних із визначенням його місця у складі злочину.

У більшості випадків предмети кримінальних правопорушень – це речі матеріального світу. За ч. 2 ст. 115 КК України предметами можуть виступати, наприклад, засоби катувань (п. 4), вибуховий пристрій, небезпечний для життя багатьох осіб (п. 5), майно (п. 6), засоби, пристосовані для вчинення умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7), зброя або інші засоби умисного вбивства, вчиненого на замовлення (п. 11) тощо. У більшості з умисних вбивств за обтяжуючих обставин предмети можуть бути відсутні.

---

<sup>67</sup> Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Я. Г. Лизогуб ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – С. 7 ; Лизогуб Я. Г. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України): деякі проблеми кваліфікованого складу / Я. Г. Лизогуб // Право України. – 2008. – № 10. – С. 127-128.

<sup>68</sup> Вирок Харківського районного суду Харківської області від 14 липня 2020 року (справа № 615/1169/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90386370>.

У одному із коментарів до КК України було зазначено, що «...У разі захоплення заручників, як і при викраденні людини, може йти мова про людину як предмет злочину»<sup>69</sup>. Проте, на наш погляд, предмет умисного вбивства заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) буде також відсутній, а заручники є потерпілими від кримінального правопорушення.

Отже, загальний об'єкт загальний об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин – це сукупність усіх охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, система усіх об'єктів кримінально-правової охорони. Родовий об'єкт вказаних злочинів – це і є якраз сфера злочинів проти життя та здоров'я особи. Кримінально-правовий закон охороняє рівною мірою життя будь-кого із людей, незалежно від життєздатності, моральних якостей, віку, статі, релігії тощо. Безпосередній об'єкт конкретного кримінального правопорушення – це частина родового об'єкта, яка охоплює суспільні відносини, на які посягає це конкретне кримінального правопорушення і яким це правопорушення заподіює (безпосередню) шкоду. Таким безпосереднім об'єктом умисного вбивства за обтяжуючих обставин є людське життя.

## **2.2. Об'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин**

Об'єктивну сторону складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин можна визначити як сукупність передбачених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній вияв цього суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні чинники, з якими пов'язане умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Із об'єктивної сторони умисне вбивство за обтяжуючих обставин може бути здійснено або шляхом дії, або шляхом бездіяльності. Для позбавлення людини життя може застосовуватися як фізичний вплив (удар ножем,

---

<sup>69</sup> Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.]; під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – С. 113.

задушення, отруєння тощо), так і психічний (заподіяння душевної травми, що спричинила смерть, підбурювання до самогубства особи, яка не усвідомлює значення цього акту тощо).

У разі вчинення вбивства за обтяжуючих обставин шляхом бездіяльності йдеться про вчинення винним дій, що запобігли б настанню смерті за умови, що він зобов'язаний був і мав можливість їх вчинити. Наприклад, особа медичного персоналу з метою заподіяння смерті хворому не застосовує необхідного лікування.

Обов'язковою ознакою закінченого складу вбивства за обтяжуючих обставин є настання злочинного наслідку – смерті людини.

Також при цьому необхідно встановити причинний зв'язок між діянням винного і настанням смерті потерпілого. Проте загальне поняття причинного зв'язку як елемента об'єктивної сторони злочину в Україні покладено на науку кримінального права, оскільки КК України не використовує терміну «причинний зв'язок» чи подібних – «причинний зв'язок», «причинно-наслідковий зв'язок».

У кримінальних кодексах зарубіжних країн також вказані терміни в основному відсутні. Спроба законодавчо закріпити сутність причинного зв'язку у кримінальному праві розпочата й у КК Республіки Корея 1953 року<sup>70</sup>. Ст. 17 цього Кодексу – вона так і називається «Причинний зв'язок» – передбачає, що у випадку, коли діяння не пов'язане із заподіянням небезпеки, що є елементом злочину, воно не підлягає покаранню навіть за наявності результату.

Теорія і практика кримінального права виходять з основного принципу, відповідно до якого суспільно небезпечні наслідки при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин можуть бути поставлені у вину особі тільки за умови, що вони перебували в причинному зв'язку з дією або бездіяльністю. Встановити причинний зв'язок при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин між дією і суспільно небезпечними наслідками – означає дати відповідь на запитання: чиє діяння (умисне вбивство за обтяжуючих обставин)

---

<sup>70</sup> Уголовный кодекс Республики Корея / [науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева ; пер. с корейского В. В. Верхоляка]. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 240 с.

спричинило цей наслідок (смерть) і кому цей наслідок може бути поставлено в вину.

Як вважає В. М. Кравчук, «...такий зв'язок є очевидним, оскільки презюмується, що порушення прав особи не може не спричинити незручностей. Якщо особа звернулася до суду, то це вже означає, що вона не залишилась байдужою до порушення і є певний дискомфорт, переживання, які змусили її вимагати захисту»<sup>71</sup>.

Отже, причинно-наслідковий (причинний) зв'язок при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин є обов'язковою умовою виникнення злочинного наслідку.

Об'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин передбачає наявність цих відповідних обставин, які значно підвищують характер і ступінь суспільної небезпеки саме цього виду вбивств. Серед таких обставин О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк виділяють такі, що стосуються: потерпілого; способу; мотиву чи мети; суб'єкта; сукупності ознак<sup>72</sup>.

Так, проблема способу вчинення кримінального правопорушення у правовій науці розглядається з різних аспектів, оскільки є предметом дослідження низки наук кримінального циклу – кримінального права, криміналістики, криминології, кримінального процесу.

Способи вчинення умисних вбивств за обтяжуючих обставин із різних позицій досліджували такі вчені як А. В. Брижак<sup>73</sup>, О. С. Саїнчин<sup>74</sup>,

<sup>71</sup> Кравчук В. М. Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої суб'єктом владних повноважень / В. М. Кравчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. – 2016. – № 850. – С. 37.

<sup>72</sup> Дудоров О. О. Кримінальне право : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваїте, 2014. – С. 432.

<sup>73</sup> Брижак А. В. Значення соціальних зв'язків між злочинцем і потерпілим для кваліфікації злочинів / А. В. Брижак // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць / [ред. кол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін та ін.] ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2012. – Вип. 65. – С. 574-581.

<sup>74</sup> Саїнчин О. С. Деякі особливості і зміст норм права, що регламентують порядок притягнення до кримінальної відповідальності за навмисне вбивство (порівняльна характеристика п. 3 ч. 2 ст. 115 і ч. 2 ст. 147 КК України, /редакції 2001 р./) / О. С. Саїнчин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 13-14 лютого 2003 р.) / [ред. колегія : П. М. Рабінович (голова), І. Б. Заверуха (відп. секретар), А. М. Бойко та ін.]. – Львів : Юрид. факультет Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2003. – С. 445-446.

О. В. Пащенко<sup>75</sup>, В. В. Польщиков<sup>76</sup>, М. В. Проценко<sup>77</sup>, Л. І. Тіцька<sup>78</sup>, Ю. І. Шевчук<sup>79</sup>, О. Б. Шигонін<sup>80</sup> та інші.

У загальному значенні спосіб вчинення вбивства за обтяжуючих обставин – це спосіб дії, тобто діяльності злочинця проти життя і здоров'я, волі і недоторканності людини.

У вузькому розумінні спосіб вчинення вбивства за обтяжуючих обставин, його діяльнісна сторона – це вид рухів тіла людини, окремих її частин (голови, ніг, рук), спрямованих на здійснення певної роботи, наприклад, переміщення речей, руйнування перешкод, завдання ударів, постріл із зброї тощо.

Із фізичної сторони спосіб вчинення вбивства за обтяжуючих обставин – це певний момент форми руху (рухів) матерії, їх сукупності, які породжують відповідно до форм руху матеріальні сліди: механічні, фізичні, хімічні, біологічні і психічні – сліди пам'яті<sup>81</sup>.

Кримінально-правові особливості об'єктивної сторони умисного вбивства за обтяжуючих обставин визначаються у диспозиціях окремих пунктів ч. 2 ст. 115 КК України.

Так, умисне вбивство двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України) слід кваліфікувати, якщо дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, в одному місці, одночасно або з невеликим проміжком у

<sup>75</sup> Пащенко О. В. Інценування як спосіб приховування слідів убивства [Електронний ресурс] / О. В. Пащенко // Перспективи розвитку діяльності органів досудового (попереднього) розслідування : процесуальний та організаційний аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луганськ, 2013 р.) / [Л. В. Черечукіна, В. Ю. Калугін, О. Г. Русанова та ін.] ; Кафедра кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Режим доступу : <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130810.html>.

<sup>76</sup> Польщиков В. В. Розкриття вбивств. Особливості розслідування нерозкритих убивств минулих років : [навч. посіб.] / В. В. Польщиков. – Маріуполь : Новий мир, 2013. – С. 26-110.

<sup>77</sup> Проценко М. В. Вчинення організованими злочинними групами умисних вбивств : способи та ознаки приховування : [навч.-метод. посіб.] / М. В. Проценко. – Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2007. – 52 с.

<sup>78</sup> Тіцька Л. І. Дискусійні питання кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість / Л. І. Тіцька // Форум права : Науковий журнал / [ред. колегія : О. В. Марцеляк (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), О. М. Головка та ін.]. – 2012. – № 1. – С. 983-989

<sup>79</sup> Шевчук Ю. І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством [Електронний ресурс] / Ю. І. Шевчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 15. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/bozk/2007/15text/g15\\_20.htm](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/15text/g15_20.htm).

<sup>80</sup> Шигонін О. Б. Умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом : кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. Б. Шигонін ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 22 с.

<sup>81</sup> Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підруч.] / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – С. 448.

часі. При цьому мотиви вбивства двох або більше осіб можуть бути різними. Якщо інші мотиви належать до обтяжуючих обставин, то дії винного слід кваліфікувати ще і за іншим відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 КК України.

Умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України). Як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III<sup>82</sup> гарантує право дитини на життя, у ст. 6 вказуючи, що кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. На жаль, умисне вбивство малолітньої дитини (дітовбивство) вчиняється в нашому суспільстві. Вивчення даних офіційної статистики свідчить про сталість питомої ваги дітовбивств у структурі умисних вбивств, яка в середньому становить 0,6 %<sup>83</sup>. Під таким вбивством Р. Р. Герасимов має на увазі умисне позбавлення життя дитини віком до 14 років, яке вчинене його батьками, членом його родини або близьким родичем<sup>84</sup>. О. С. Саїнчин підкреслює, що у широкому розумінні дітовбивством може бути визнане навмисне чи необережне позбавлення життя дитини різного віку і будь-якою особою<sup>85</sup>.

Об'єктивна сторона умисного вбивства заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає аналіз терміну «заручник». Можна для його визначення скористатися Міжнародною конвенцією про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року<sup>86</sup>. Відповідно до ст. 1 цієї

<sup>82</sup> Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

<sup>83</sup> Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. Л. Старко ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – С. 3.

<sup>84</sup> Герасимов Р. Р. Криміналістичне моделювання механізму дітовбивств / Р. Р. Герасимов // Адвокат. – 2009. – № 9. – С. 20.

<sup>85</sup> Саїнчин О. С. Слідчі ситуації і алгоритм дій при розслідуванні дітовбивств / О. С. Саїнчин // Право України. – 2004. – № 2. – С. 121.

<sup>86</sup> Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року // Україна в міжнародно-правових відносинах : Зб. док. (укр. і рос. мовами) : У 2-х кн. – К. : Юрінком, 1996-1997. Кн. 1 : Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога / [упоряд. : В. Л. Чубарев, А. С. Мацко]. – К. : Юрінком, 1996. – С. 321-330.

Конвенції будь-яка особа, яка захоплює або утримує іншу особу й погрожує вбити, завдати пошкодження або продовжувати утримувати іншу особу (далі називається «заручник») для того, щоб примусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну міждержавну організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб, – здійснити чи утриматись від здійснення будь-якого акту як прямої, так і опосередкованої умови для звільнення заручника, вчиняє, відповідно до змісту цієї Конвенції, злочин захоплення заручників.

Об'єктивна сторона умисного вбивства, яке вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає, що оскільки особлива жорстокість є оцінною категорією, то повинна пов'язуватись не тільки зі способом позбавлення людини життя, але й з іншими обставинами, які б свідчили про проявлення винним усвідомленої і бажаної особливої жорстокості під час вбивства. З об'єктивної сторони особлива жорстокість проявляється в спричиненні потерпілому особливих фізичних страждань, а з суб'єктивної – у навмисному спричиненні потерпілому таких страждань або в усвідомленні, що в процесі позбавлення життя такі страждання заподіюються<sup>87</sup>. Так, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, ОСОБА\_1 разом з ОСОБА\_2, з метою позбавлення життя ОСОБА\_4, нанесли йому удари в обличчя, у життєво важливі частини тіла, голову та грудну клітку. ОСОБА\_1 та ОСОБА\_2 усвідомлювали, що завдають йому особливих фізичних страждань, шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, які завдають нестерпного болю ОСОБА\_4, оскільки потерпілий кричав від болю. Смерть ОСОБА\_4 настала від травматичного шоку тяжкого ступеня внаслідок травми численних ділянок тіла. Вироком Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 2 липня 2020 року ОСОБА\_1 та ОСОБА\_2 визнано винуватими у вчиненні злочину, передбаченого п. 4, ч. 2 ст. 115 КК України<sup>88</sup>.

<sup>87</sup> Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.] ; під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – С. 41-42.

<sup>88</sup> Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 2 липня 2020 року (справа № 342/1413/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90186159>.

Об'єктивна сторона умисного вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає кваліфікацію такого умисного вбивства, коли винний, який здійснював умисел на позбавлення життя однієї особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб вбивства, що є небезпечний для життя не тільки цієї однієї конкретної людини, але й ще мінімум одної (та більше осіб).

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) на практиці зустрічається доволі часто. Під корисливим мотивом звичайно розуміють бажання винної особи особисто збагатитися за рахунок викраденого майна або його прагнення поліпшити майнове становище осіб, долею яких він з тих чи інших підстав зацікавлений (друзі, родичі, керівництво тощо)<sup>89</sup>. Так, ОСОБА\_1 здійснив напад на раніше не знайомого ОСОБА\_3 з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого та, бажаючи відразу ж подолати опір потерпілого при заволодінні його майном, переслідуючи злочинний намір, направлений на заподіяння смерті іншій людині з корисливих мотивів, умисно, ножем, який заздалегідь взяв із собою, тримаючи його у правій руці, наніс численні удари (не менш семи) ОСОБА\_3 у життєво-важливі органи. Орджонікідзевський районний суд міста Маріуполя Донецької області визнав ОСОБА\_1 винним у вчиненні злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України<sup>90</sup>.

Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає наявність вказаного мотиву (мотивів). У кримінально-правовій науці хуліганський мотив визначають як прагнення до самоствердження особи, людини низької культури, невихованої, з нестримним і крайнім егоїзмом<sup>91</sup>. В

---

<sup>89</sup> Дудоров О. О. Злочини у сфері підприємництва : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк ; за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2001. – С. 444.

<sup>90</sup> Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 1 липня 2020 року (справа № 265/6064/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90159816>.

<sup>91</sup> Старко О. Л. Деякі питання кваліфікації вбивств, учинених на ґрунті ревнощів / О. Л. Старко // Держава і право. Юридичні і політичні науки : 36. наук. праць / [ред. колегія : І. О. Кресіна (голова), О. М. Костенко (заст. голов. ред.), М. І. Сірий (відп. секретар) та ін.]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 47. – С. 501.

основі хуліганських спонукань – озлобленість і незадоволеність, які сягають безтямною люті й тупого відчаю, спричинених розбіжністю між рівнем прагнень особи та наявними можливостями їх задоволення<sup>92</sup>. Проте вищезгадана норма ст. 115 КК України містить поняття «хуліганські мотиви», яке з психологічної точки зору, на погляд С. О. Філіппова, є безглуздом<sup>93</sup>. Автор наводить погляд А. Ф. Зелінського, відповідно до якого повага та неповага – це не мотив, а моральна оцінка людських відносин, а потреби «не поважати» не існує, отже не існує і хуліганських мотивів<sup>94</sup>.

Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України) слід кваліфікувати як таке, що вчинене із метою перешкодити законній діяльності потерпілого у зв'язку із виконанням ним вказаних обов'язків, так само і з мотиву помсти за цю діяльність. Щодо мотиву помсти відповідальність за цією нормою настає незалежно від часу, який минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до його умисного вбивства.

Об'єктивна сторона умисного вбивства з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України) має таку особливість як зв'язок з іншим кримінальним правопорушенням. При цьому інше (раніше) кримінальне правопорушення вважається закінченим незалежно від досягнення винним поставленої мети, а умисне вбивство з метою приховати інше кримінальне правопорушення може бути і не доведене до кінця. Так, ОСОБА\_1, вчинивши закінчений розбій щодо ОСОБА\_2, з метою недопущення подальшого його впізнання, тобто з метою приховати раніше скоєні злочини, навмисно, з метою позбавлення життя, наніс ОСОБА\_2 удар кухонним ножом в життєво важливий орган – в область черева, заподіявши їй, згідно висновків судово-медичної експертизи, тілесні

---

<sup>92</sup> Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / В. В. Кузнецов ; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Видавець Паливода А. В., 2007. – С. 74-75.

<sup>93</sup> Філіппов С. О. Використання психологічних знань для ефективного застосування норм кримінального права / С. О. Філіппов // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 225.

<sup>94</sup> Зелінский А. Ф. Криминальная психология : [учеб. пособ.] / А. Ф. Зелинский. – К. : Юринком Интер, 1999. – С. 188.

ушкодження, які відносяться до тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя. Орджонікідзевський районний суд міста Харкова визнав за цим діянням ОСОБА\_1 винним у вчиненні злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України<sup>95</sup>.

Об'єктивна сторона умисного вбивства, яке поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України), передбачає відповідно поєднання вбивства із зґвалтуванням та/або із сексуальним насильством. Відповідно до ст. 152 КК України зґвалтуванням є вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи; сексуальним насильством за нормами ст. ст. 153 КК України є вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. За п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України часто потерпілими виступають жертви зґвалтування. Так, з витягу до Єдиного реєстру досудових розслідувань від 3 лютого 2019 року о 18 год. 18 хв. до цього Реєстру було внесено відомості за усною заявою (повідомлення) про те, що 3 лютого 2019 року близько 14.00 год. ОСОБА\_3, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись в будинку АДРЕСА\_2, вчинив вбивство поєднане із зґвалтуванням своєї тітки ОСОБА\_10. Дії винного кваліфіковано за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України<sup>96</sup>.

Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України) становить велику соціальну небезпеку, зокрема, ті вбивства, що вчиняються найманими особами. Спостерігається тенденція до зростання таких злочинів, але їх розкриття і розслідування пов'язані із труднощами. У літературі вбивство на замовлення визначається як умисне вбивство, вчинене особою за

---

<sup>95</sup> Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Харкова від 26 грудня 2019 року (справа № 636/1226/14-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86637870>.

<sup>96</sup> Вирок Шацького районного суду Волинської області від 9 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90284864>.

дорученням та в інтересах третьої особи<sup>97</sup>. Пленум Верховного Суду України у п. 15 Постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року № 2 визначає умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України) як умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх<sup>98</sup>.

Об'єктивна сторона умисного вбивства умисного вбивства, вчиненого за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України) характеризується позбавленням потерпілого життя за попередньою домовленістю двома і більше особами-співвиконавцями. Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб, може здійснюватись також організованою групою.

Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-118 КК України (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачає визнання вбивства повторним, зокрема, у випадках: вбивства вчинені особою не одночасно; вбивства не охоплювались єдиним умислом; кожне із попередніх вбивств було або закінченим умисним вбивством, або замахом на умисне вбивство, або визначалося співучастю винної особи в умисному вбивстві.

Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України) можна визначити як вчинене з екстремістських мотивів. Так, А. О. Тодосієнко відзначає, що екстремізм є «полігамним соціально-негативним явищем, що базується на прихильності окремих політичних партій, організацій, груп, громадян до крайніх

<sup>97</sup> Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика» (відповідно до вимог ECTS) / [уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 98.

<sup>98</sup> Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 37-42.

екстремістських поглядів, які виражаються в публічній формі насильницькими діями, що спричиняють собою загрозу національній безпеці та суспільству в цілому»<sup>99</sup>. Тобто, умисне вбивство за п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України можна визначити як вбивство з мотивів соціальної, національної, політичної расової, статевої (гендерної), вікової, релігійної та іншої нетерпимості.

Важливо зазначити, що у кримінально-правовій характеристиці об'єктивної сторони вбивств за обтяжуючих обставин важливе значення мають дані щодо особи потерпілого. Взагалі особа потерпілого – елемент, обов'язковий не для усіх видів злочинів, але обов'язковий для злочинів, пов'язаних з вбивством<sup>100</sup>.

На сьогодні відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути «фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди».

Так, найперше потерпілими за ч. 2 ст. 115 КК України є жертва вбивства – людина, яку протиправно було позбавлено її життя (убитий), або особа, на життя якої був вчинений замах. У багатьох пунктах ч. 2 ст. 115 КК України у якості потерпілих вказано відповідних суб'єктів – малолітня дитина, жінка, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України); заручник, викрадена людина (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України); особа чи її близький родич у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України); жертва згвалтування, сексуального насильства (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України) тощо. Потерпілими за ч. 2 ст. 115 КК України також можуть бути: родичі вбитого; державна або приватна установа, підприємство, організація (юридична особи); фізична особа; службової особа тощо. Наприклад, при вчиненні умисного вбивства з

<sup>99</sup> Тодосієнко А. О. До проблеми визначення поняття «екстремізм» / А. О. Тодосієнко // *Visegrad Journal on Human Rights*. – 2016. – № 4/1. – С. 215.

<sup>100</sup> Монгуш Ш.Ч.-О. Личность потерпевшего и его роль при совершении умышленных убийств и причинении тяжкого вреда здоровью личности / Ш.Ч.-О. Монгуш // *Борьба зі злочинністю та права людини* : Зб. наук. статей / [С.В. Ківалов, Ю.Н. Оборотов, В.П. Тихий та ін.] ; за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 190-191.

корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України), крім жертви, потерпілими можуть бути визнані власники майна, на яке було вчинене корисливе посягання.

Таким чином, окрім того, у подальшому запропонувати виділяти за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України такого потерпілого як «держава», оскільки винні у вбивстві особи можуть спонукати до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови не тільки фізичних, службових та юридичних осіб, але й звертатися до держави в цілому.

### **2.3. Суб'єкт та суб'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин**

Питання про суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин, по суті справи, є питанням про особу, яка вчинила цей злочин і підлягає кримінальній відповідальності.

Суб'єкт злочину є одним з елементів складу злочину. Це положення закріплено і у кримінальному законі. Ч. 1 ст. 18 КК України визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Як зазначає низка теоретиків, зокрема, В. Г. Павлов, поняття «суб'єкта злочину» і «особи злочинця» хоча і близькі по відношенню один до одного, але не тотожні поняття, бо несуть різне смислове навантаження. Не однакові ці поняття і за об'ємом<sup>101</sup>.

Суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин – це більш вузьке поняття у порівнянні з «особою злочинця» («убивця»). Суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин як один із елементів складу цього злочину охоплює у собі тільки певну частину ознак, які характеризують особу, яка

---

<sup>101</sup> Павлов В. Г. Суб'єкт преступления в уголовном праве: Историко-правовое исследование / В. Г. Павлов. – М.-СПб.: Герда, 1999. – С. 23.

здійснює умисне вбивство за обтяжуючих обставин як небезпечне кримінально каране діяння. Це правове поняття, яке визначає юридичну характеристику особи, що здійснила умисне вбивство за обтяжуючих обставин, по відношенню до кримінологічного поняття «особа злочинця».

Виділяючи поняття суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин, законодавець у КК України об'єднує тільки ті ознаки, які достатні для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності за розд. IV Загальної частини КК України та ч. 2 ст. 115 КК України. Поняття «особа злочинця», або «убивця» використовується у тому разі, коли необхідно індивідуалізувати кримінальну відповідальність, визначити конкретний її розмір. Отже, можна погодитись із твердженням В. М. Бурдіна, що суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин виконує функцію однієї з підстав притягнення до кримінальної відповідальності, а особа – її індивідуалізації<sup>102</sup>.

Суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин як елемент складу цього злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Тому суб'єкта злочину, в якого є такі загальні ознаки, як фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності, називають загальним суб'єктом злочину. Відсутність хоча б однієї з цих ознак виключає суб'єкта як елемент складу, а отже, виключає склад злочину і, відповідно, кримінальну відповідальність.

При кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин за суб'єктом передусім варто визначити статус суб'єкта злочину. Як вже було зазначено, у певних країнах (наприклад, у Естонії) до кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин можуть бути притягнуті юридичні особи. У КК Франції (ст. 121-122) сказано, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає кримінальної відповідальності фізичних осіб, які здійснили такі ж діяння. Найчастіше до юридичних осіб в якості міри кримінального покарання застосовуються штраф, заборона займатися якою-небудь діяльністю, її закриття повністю або на визначений судом термін.

---

<sup>102</sup> Бурдін В. М. Окремі питання суб'єкта злочину в кримінальному праві / В. М. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 399.

Проте суб'єктом кримінального правопорушення (у т.ч й злочину – умисного вбивства за обтяжуючих обставин), за українським законодавством може бути тільки фізична (не юридична) особа, тобто людина. Цей висновок фактично закріплений у ст.ст. 6, 7 і 8 КК України, де говориться, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства.

Можна звернути увагу на рішення Міжнародного воєнного трибуналу, який у м. Нюрнберг (Німеччина) у 1 жовтня 1946 року оголосив злочинними організаціями (у тому числі й за умисні вбивства за обтяжуючих обставин, поряд з іншими злочинами) керівний склад фашистської націонал-соціалістичної партії, гестапо, СД та СС. Може здатися, що суб'єктом умисних вбивств за обтяжуючих обставин тут було визнано не фізичних осіб. Проте і у цьому разі домінуючий у усіх правових системах світу принцип не було порушено, адже визнання певних організацій злочинними стало тільки підставою для кримінальної відповідальності за умисні вбивства за обтяжуючих обставин конкретних фізичних осіб, які були членами цих організацій. А міра кримінальної відповідальності і покарання за умисні вбивства за обтяжуючих обставин у таких випадках вирішувалась щодо кожної фізичної особи індивідуально та виключно за фактично вчинене<sup>103</sup>.

Як вказує В. О. Навроцький, кримінально-правові заборони, зокрема, і щодо заборони вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин, адресовані окремим фізичним особам. Особистий характер носить кримінальна відповідальність, стимулюючі норми кримінального права також звернені до тих, хто може вчинити певні дії чи утриматися від них. У кримінальному законодавстві певних країн це підкреслюється формулюваннями норм Загальної і Особливої частин, які розпочинаються словами «Кожний, хто...». Але й вітчизняне кримінальне законодавство, хоча воно й орієнтоване на

---

<sup>103</sup> Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.] ; під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – С. 171.

діяння, а не на діяча, призначене для оцінки поведінки конкретних осіб, причому кожної з них зокрема<sup>104</sup>.

Незважаючи на різноманітність поглядів щодо визначення статусу суб'єкту умисного вбивства за обтяжуючих обставин, в чинному КК України чітко передбачено, що суб'єктом такого умисного вбивства може бути тільки фізична особа. Це положення проявляє позицію законодавця щодо вказаного питання, а тому інші погляди на цю проблему знаходять вираження тільки на теоретичному рівні.

З іншої сторони, вказане не виключає можливість застосування певних заходів до юридичної особи, яка причетна до умисного вбивства за обтяжуючих обставин, як заходів кримінально-правового характеру. Як вважає О. В. Єрмак, якби законодавцем все-таки було введено відповідальність юридичної особи, то розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» мав би назву, на зразок розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», – «Особливості кримінальної відповідальності юридичних осіб». Але появою в КК України розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» юридичні особи офіційно визнані в Україні повноцінними учасниками (суб'єктами) кримінально-правових відносин, а не тільки потерпілими особами<sup>105</sup>.

Таким чином, не можуть бути визнані суб'єктом умисного вбивства за обтяжуючих обставин за чинним українським кримінальним законодавством юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації і т.ін.). Якщо на якомусь підприємстві внаслідок умисного порушення правил виробництва, правил охорони праці загинули люди, у це можна трактувати як умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України), то кримінальній відповідальності все одно підлягає не підприємство, а винні конкретно у цьому службові чи інші особи.

<sup>104</sup> Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: [моногр.] / В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 1999. – С. 411-412.

<sup>105</sup> Єрмак О. В. До питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб згідно з Кримінальним кодексом України / О. В. Єрмак // Протидія злочинності: теорія та практика: Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.) / [орг. комітет: О. М. Толочко (голова), Ю. Г. Севрук (заст. гол.), Н. В. Лісова (заст. гол.) та ін.]. – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 232-233.

Обов'язковою ознакою суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин є осудність особи. У частині 1 ст. 19 КК України вказано, що «осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними».

Стан осудності – це нормальний, типовий стан психіки, характерний для певного віку людини. Стан осудності здебільшого презюмується, оскільки він характерний для більшості людей. Тому питання про кваліфікацію осудності на практиці виникає тільки при наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Так, ОСОБА\_1 разом з ОСОБА\_2, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння на АДРЕСА\_3 Ярмолинецького району Хмельницької області, вчинили напад на осіб похилого віку – ОСОБА\_5, та ОСОБА\_6, яких задушили. ОСОБА\_1 та ОСОБА\_2 було визнано осудними та визнано винуватими у пред'явленому обвинуваченні за п.п. 1, 6, 12 ч. 2 ст. 115<sup>106</sup>.

Поняття неосудності при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин є похідним від осудності, бо виступає як його антипод. Особа, яка перебуває в стані неосудності під час вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин, не підлягає кримінальній відповідальності за це діяння, оскільки не є суб'єктом кримінального правопорушення. Неосудність обумовлена нездатністю особи усвідомлювати дії або керувати своїми діями під час вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин через наявність на час вчинення розладу психічної діяльності.

У КК України поняття неосудності при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин трактується за допомогою медичного (біологічного) та юридичного (психологічного) критеріїв.

Медичний критерій окреслює усі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю людини. Юридичний критерій неосудності виражається в нездатності особи під час вчинення умисного

---

<sup>106</sup> Вирок Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Хмельницького апеляційного суду від 22 липня 2020 року (справа № 689/1650/18) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90527589>.

вбивства за обтяжуючих обставин усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто, медичного критерію. Особа може бути визнана неосудною у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин тільки тоді, коли встановлена і кваліфікована одна з ознак юридичного критерію на підставі хоча б однієї з ознак медичного критерію. Висновок про неосудність робиться на основі оцінки психічного стану особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння за допомогою медичного та юридичного критеріїв неосудності.

Відповідно до закону особа, яка визнана неосудною, не підлягає кримінальній відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, і це не залежить від тяжкості вчиненого нею умисного вбивства, тобто, не залежить безпосередньо від без вказаних у ч. 2 ст. 115 КК України обтяжуючих обставин. До такої особи на підставі ч. 2 ст. 19 КК України, можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, передбачені ст. 94 КК України.

Також можна зазначити, що за нормами ст. 20 КК України підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин через психічний розлад повною мірою не здатна була усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і (або) керувати ними. Стан обмеженої осудності, як варіант осудності, відноситься до періоду вчинення особою умисного вбивства за обтяжуючих обставин і не виключає кримінальної відповідальності, але може викликати деякі специфічні правові наслідки. Значення обмеженої осудності полягає в тому, що вона враховується судом при призначенні покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин і є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Згідно із ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки особа, яка вчинила злочин у віці, із якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Цей вік визначається саме до часу вчинення умисного вбивства за обтяжуючих

обставин. Тому важливо при кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин встановити точний вік особи (рік, місяць і число народження). У тому разі, коли відсутні документи, що підтверджують вік, необхідне проведення судово-медичної експертизи. Вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин особою, яка не досягла на час вчинення визначеного законом віку, свідчить про відсутність суб'єкта злочину, отже, і про відсутність складу цього кримінального правопорушення, внаслідок чого виключається кримінальна відповідальність.

Ст. 22 КК України встановлює вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Згідно ч. 1 цієї статті кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Ч. 2 ст. 22 КК України передбачає кримінальну відповідальність осіб, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, у тому числі й за умисне вбивство (ст.ст. 115-117).

Особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років не відповідає за злочини, за які встановлюється відповідальність з шістнадцяти років, навіть якщо вона брала в них участь як співучасник. У цих випадках особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років може нести відповідальність, тільки коли в її конкретних діях містяться ознаки умисного вбивства за обтяжуючих обставин, за яке законом встановлена відповідальність з чотирнадцяти років.

Закон не встановлює обмежень максимального віку притягнення до кримінальної відповідальності, тому особа, що вчинила умисне вбивство за обтяжуючих обставин навіть у досить у похилому віці, розглядається як суб'єкт цього злочину, хоча ця обставина може бути визнана судом у якості пом'якшуючої. Висловлені в літературі пропозиції про впровадження у законодавство України можливості непритягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів похилого віку<sup>107</sup> ще не повністю опрацьовані та

---

<sup>107</sup> Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности / О. Д. Ситковская. – М. : Норма, 1998. – С. 124 ; Павлов В. Г. Субъект преступления / В. Г. Павлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – С. 40.

потребують розробки, наступного теоретичного та практичного наукового аналізу<sup>108</sup>.

Отже, для кримінально-правового визначення суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин має велике значення визначення віку цієї особи, винної в діянні. Тому що вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин як суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла до моменту вчинення злочину необхідного віку, зокрема, 14 років, свідчить, що немає і суб'єкта кримінального правопорушення, немає складу кримінального правопорушення та немає самого злочину «умисне вбивство за обтяжуючих обставин», тому виключається і кримінальна відповідальність.

Характеристика суб'єкта кримінального правопорушення взагалі і вбивства зокрема повинна відображати його ознаки і властивості. На першому плані повинні бути персонографічні ознаки, потім виробничі, спортивні, світоглядні, побутові, моральні, медичні і психофізіологічні.

Проте інші якості, ознаки суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин, окрім визначених у КК України, не так важливі для кримінально-правової кваліфікації, хоча повинні бути враховані судом. Наприклад, більшість осіб, засуджених за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, складають чоловіки – 87,5 %. Незважаючи на те, що за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах жінки складають 12,5 %, їх питома вага неухильно зростає. Найбільша кримінальна активність властива особам 14-29 років, тобто підліткам та особам, які переживають період юності та дорослення. Дещо знижується криміногенна активність у осіб 30-35 років, її зростання знов спостерігається у період зрілості<sup>109</sup>.

---

<sup>108</sup> Охман О. В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України / О. В. Охман // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 249.

<sup>109</sup> Валуйська М. Ю. Ознаки та якості особистості умисного убивці / М. Ю. Валуйська // Вісті Кримінологічної асоціації України : Альманах. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – Вип. 1. – С. 41.

Є відомості про те, що особи, які вчинили вбивства з особливою жорстокістю, знущалися над жертвою, практично у кожному другому випадку мали психічні аномалії<sup>110</sup>.

Результати вивчених дослідниками матеріалів кримінальних проваджень та даних судових експертиз, а також висновки авторів, що в різні часи досліджували феномен убивці, вказують на наявність у злочинців-вбивць тенденцій до підвищеної тривалості афективно пофарбованих переживань. Це у них проявляється у прагненні за будь-яку ціну підвищити власний авторитет, самолюбстві, патологічній чутливості до реально існуючої або фіктивної кривди. їм властиві підвищена підозрілість, образливість, схильність до сприйняття навколишнього середовища як агресивного<sup>111</sup>.

У цих осіб, як правило, домінують зовнішні форми обвинувачення у поєднанні з тенденцією сприймати труднощі не в якості завдання, що потребує розв'язання, а як безпосередню загрозу своєї особистості. При цьому будь-який фрустратор надовго приковує їх увагу і стає для них джерелом тривалих негативних емоцій. Схильність до афективного реагування посилюється алкоголем, що в процесі вчинення злочину часто виконує роль своєрідного криміногенного каталізатору<sup>112</sup>.

Кримінальний почерк «серійного» вбивці (кваліфікація таких умисних вбивств за обтяжуючих обставин може підпадати під пп. 1, 2, 3, 4, 9, 10, 13 та деяких інших ч. 2 ст. 115 КК України) має свою специфіку, яка може полягати у: а) однотипності обраних злочинцем жертв; б) повторюваності ситуацій, місць вчинення злочину; в) однотипності та специфічності використовуваних злочинцем способів нападу; г) стереотипності, ритуальності агресивної поведінки. На специфіку кримінального почерку та динаміку його формування мають вплив як особистісні особливості злочинця, так і обставини вчинення злочину та поведінки жертви при цьому. Майже 100 % маніяків є чоловіками,

<sup>110</sup> Побегайло Э. Ф. Деятельность органов внутренних дел по борьбе с тяжкими насильственными преступлениями (криминологический и уголовно-правовой аспекты) / Э. Ф. Побегайло. – М. : Изд-во Академии МВД СССР, 1985. – С. 14.

<sup>111</sup> Валуйська М. Ю. Ознаки та якості особистості умисного убивці / М. Ю. Валуйська // Вісті Кримінологічної асоціації України : Альманах. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – Вип. 1. – С. 41-42.

<sup>112</sup> Антонян Ю. М. Преступная жестокость / Ю. М. Антонян. – М. : ВНИИ МВД России, 1994. – С. 167.

35 % з них одружені, 20 % – розлучені, 45 % – не були у шлюбі. Але за останній час у світовій практиці фіксуються прояви розглядуваної поведінки серед жінок<sup>113</sup>.

У деяких випадках, зафіксованих у законі, суб'єктами злочину визнаються тільки особи, які мають, крім зазначених загальних обов'язкових ознак (фізична особа, осудність, певний вік), певні специфічні ознаки, що відносять цих суб'єктів до рангу особливих – «спеціальних». Без наявності у суб'єкта спеціальної ознаки він не може бути визнаний суб'єктом саме певного злочину. Зокрема, відповідно до ч. 2. ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути тільки певна особа.

Тобто, поряд із поняттям загального суб'єкта КК України передбачає і поняття спеціального суб'єкта, якого слід відрізнити від загального. Наприклад, за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України може бути притягнуто не загального суб'єкта, а тільки особу, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-118 КК України.

До суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 2 ст. 115 КК України, як і будь-якого кримінального правопорушення, обов'язково входить вина як обов'язкова ознака та інші, факультативні, елементи – мета, мотив (мотиви) тощо.

Так, на погляд Р. В. Вереші, виною є психічне ставлення суб'єкта злочину до обставин, які передбачені як ознаки складу вчиненого ним злочину, виражене у формах умислу або (та) необережності. При цьому, на погляд автора, поєднання умислу та необережності при вчиненні злочину (складна вина) може мати місце тільки у випадках, передбачених КК України<sup>114</sup>. В. С. Щирська вважає, що вина – це «основна ознака суб'єктивної сторони складу злочину, в якій відтворюється психічне ставлення осудної особи до

<sup>113</sup> Александров Ю. В. Серійні вбивства : проблемні питання / Ю. В. Александров, О. Терлецька // Право України. – 2001. – № 10. – С. 95.

<sup>114</sup> Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України / Р. В. Вереша. – К. : Атіка, 2005. – С. 166.

скоєного нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків у формі умислу чи необережності»<sup>115</sup>.

Отже, на сьогодні у літературі є різні визначення вини, проте майже усі вони так чи інакше відбивають та враховують норми ст. 23 КК України, відповідно до якої виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Тому можна запропонувати наступне розширене визначення вини як ознаки суб'єктивної сторони складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин у кримінальному праві – це важлива соціальна категорія, обов'язкова суб'єктивна ознака умисного вбивства за обтяжуючих обставин, зміст якої визначають наявність умисного вбивства як злочинного діяння, його характер та обтяжуючі обставини, і яка виражена у психічному ставленні суб'єкта умисного вбивства до обставин, що передбачені як ознаки складу цього злочину, виражене у формі умислу або змішаної вини.

Для визначення ролі вини при кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин слід розкрити її зміст, сутність, ступінь, форми, елементи.

Зміст вини при кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин – це відображення в свідомості суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин об'єктивних ознак складу цього злочину, конкретних особливостей з деталями, кількісними й якісними фактами, які мають юридичне значення.

Сутність вини при кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин полягає у негативному ставленні суб'єкта цього злочину до тих суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, насамперед – до життя потерпілих та інших людей. Ступінь вини – це оціночна, кількісна

---

<sup>115</sup> Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко та ін.]; за ред. О. В. Меркулової, В. Я. Конопельського. – Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2017. – С. 157.

категорія, яка багато в чому визначає тяжкість вчиненого діяння і небезпечність особи винного<sup>116</sup>.

Ступінь вини при кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин визначається суспільною небезпечністю цього умисного вбивства як вчиненого діяння; особливостями психічного ставлення суб'єкта цього злочину; метою і мотивом; обставинами, які характеризують особу суб'єкта цього злочину.

У кваліфікації злочину залежно від форми вини злочини поділяються на умисні й необережні. Відповідно, умисна форма вини при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин – визначається як із назви ст. 115 КК України, так і з ознак складу злочину, наведених у диспозиції ч. 2 ст. 115 КК України.

Згідно зі ст. 24 КК України умисел поділяється на прямий (*dolus directis*) і непрямий (*dolus eventualis*). Законодавчі визначення прямого і непрямого умислу містять три ознаки, які характеризують психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків: 1) усвідомлення особою суспільної небезпеки свого діяння; 2) передбачення його суспільно небезпечних наслідків; 3) бажання настання таких наслідків або свідоме припущення їх настання. Перші дві ознаки (усвідомлення і передбачення) характеризують процеси, які відбуваються у психіці суб'єкта і становлять інтелектуальний момент умислу. Третя ознака (бажання чи свідоме припущення настання наслідків) характеризує вольову сферу особи та утворює вольовий момент умислу<sup>117</sup>.

У межах формулювання прямого умислу при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин теорія і практика кримінального права знають певні його різновиди.

Так, за часом виникнення умислу розрізняють заздалегідь обдуманний умисел і такий, що виник раптово. При заздалегідь обдуманому умислі при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин є певний розрив у часі

---

<sup>116</sup> Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 144-146.

<sup>117</sup> Дудоров О. О. Кримінальне право : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіге, 2014. – С. 194-195.

між виникненням наміру вчинити злочин і його реалізацією (те, що в деяких країнах зветься «передумисний злочин»). При умислі, що раптово виник, намір вчинити злочин виникає раптово і зразу ж реалізується («непередумисний злочин»). Як правило, умисні вбивства за обтяжуючих обставин як злочини з високим ступенем суспільної небезпеки характеризуються заздалегідь обдуманим умислом, хоча можуть бути вчинені і з умислом, що раптово виник (це може стосуватися вбивств за пп. 4, 7, 9, 10, 14 ч. 2 ст. 115 КК України). Дослідження питання часу виникнення наміру вчинити умисне вбивство за обтяжуючих обставин і наступної реалізації має суттєве значення для індивідуалізації покарання.

Залежно від визначеності мети, якої хоче досягти особа, вчиняючи злочин, умисел при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин поділяється на визначений й невизначений.

При визначеному умислі при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин особа досить чітко уявляє собі, яких саме наслідків вона хоче досягти. Недосягнення цих наслідків із причин, що не залежали від її волі, буде розглядатись як замах на конкретний злочин. Наприклад, з метою вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, спрацьовує вибуховий пристрій, закладений у людному місці. І навіть якщо смерть не настала, це буде розглядатися як замах на вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб.

Чи приклад із судової практики. Згідно із вироком Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) ОСОБА\_3, будучи особою, раніше судимою вироком апеляційного суду Дніпропетровської області від 6 березня 2007 року за вчинення злочину, передбаченого пп. 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, 1 лютого 2019 року, близько 19 години, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, мачаючи умисел, направлений на скоєння умисного вбивства, на ґрунті особистих неприязних стосунків до ОСОБА\_2 та ОСОБА\_1, вчинив незакінчений замах на умисне вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті двом особам, а саме:

знаходячись разом з потерпілими в жилій кімнаті вказаної квартири, взяв зі столу кухонний ніж, що належить потерпілим, та утримуючи ніж за руків'я в правій руці, умисно з метою заподіяння смерті наніс ОСОБА\_2 не менше чотирьох ударів ножем в область голови та тулубу, в тому числі в праву лобно-скроневу ділянку, грудну клітку та живіт. Згідно із висновками експертів, суд прийшов до висновку, що ОСОБА\_3 своїми умисними діями, які виразились у незаконному замаху на умисне вбивство, вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 15, п. 1, 13 ч. 2 ст. 115 КК України<sup>118</sup>.

При невизначеному умислі вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин особа хоча і передбачає настання наслідків діяння, але вони не є достатньо конкретизованими, тому будь-які із них задовольняють суб'єкта злочину. Так, наносячи численні удари потерпілому, у тому числі й предметами, засобами, за допомогою удушення, утоплення, спалення, суб'єкт злочину усвідомлює, що вони можуть призвести до вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю, і згодний на будь-які із них. У таких випадках кваліфікація здійснюється за наслідками, які фактично настали.

Непрямий умисел – це психічне ставлення до діяння та його наслідків, при якому особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки і хоча і не бажала, але свідомо припускала їх настання. Ознака вольового моменту непрямого умислу полягає не у бажанні, а у свідомому припущенні настання наслідків.

Щодо непрямого умислу, то він можливий тільки у кримінальних правопорушеннях і з матеріальним складом, і, зокрема, при умисному вбивстві за обтяжуючих обставин. До того ж констатування наявності непрямого умислу можливе тільки у закінченому злочині (бо готування і замах з непрямим умислом неможливі).

---

<sup>118</sup> Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90429479>.

Мотив кримінального правопорушення – це інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою<sup>119</sup>.

Мотиви умисного вбивства за обтяжуючих обставин можуть бути різними, але на кваліфікацію вони впливають тільки тоді, коли вказані у нормі КК України. У ч. 2 ст. 115 КК України таких мотивів три: умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6), умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7), умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14).

Так, ОСОБА\_1, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, усвідомлюючи, що він перебуває в громадському місці – дворі житлового будинку, з мотивів явної неповаги до суспільства, використовуючи малозначний привід та зневажливе ставлення до громадського порядку та існуючих у суспільстві загально визнаних правил поведінки та моральності, бажаючи самовиразитись в очах присутніх громадян, діючи з особливою зухвалістю у виді нахабного поводження, буйства, розмахував перед обличчям потерпілих плоскогубцями, а ножом завдав проникаючи колото-різане поранення грудної клітини потерпілого. Ці дії ОСОБА\_1 кваліфіковані за п. 7 ч. 1 ст. 115 КК України як замах на умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України)<sup>120</sup>.

Стосовно характеристики інших мотивів умисних вбивств за обтяжуючих обставин, то ними можуть бути ревності, помста, політичні інтереси, національні, расові та інші мотиви. При цьому мотиви при вчиненні інших умисних вбивств за обтяжуючих обставин повинні враховуватися при призначенні покарання.

Мета у ч. 2 ст. 115 КК України вказана одна – умисне вбивство з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення (п.

---

<sup>119</sup> Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : [моногр.] / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – С. 13.

<sup>120</sup> Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 7 липня 2020 року (справа № 489/2328/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90360342>.

9 ч. 2 ст. 115 КК України). Отже, мета тут виступає як обов'язкова ознака складу злочину.

Отже, мотиви та мета впливають на кваліфікацію умисного вбивства за обтяжуючих обставин тільки тоді, коли прямо вказані у диспозиції окремого пункту ч. 2 ст. 115 КК України, але повинні враховуватись при призначенні покарання.

### ***Висновки до Розділу 2***

1. Загальний об'єкт загальний об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин – це сукупність усіх охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, система усіх об'єктів кримінально-правової охорони. Родовий об'єкт вказаних злочинів – це і є якраз сфера злочинів проти життя та здоров'я особи. Кримінально-правовий закон охороняє рівною мірою життя будь-кого із людей, незалежно від життєздатності, моральних якостей, віку, статі, релігії тощо. Безпосередній об'єкт конкретного кримінального правопорушення – це частина родового об'єкта, яка охоплює суспільні відносини, на які посягає це конкретне кримінального правопорушення і яким це правопорушення заподіює (безпосередню) шкоду. Таким безпосереднім об'єктом умисного вбивства за обтяжуючих обставин є людське життя. За ч. 2 ст. 115 КК України предметами можуть виступати, наприклад, засоби катувань (п. 4), вибуховий пристрій, небезпечний для життя багатьох осіб (п. 5), майно (п. 6), засоби, пристосовані для вчинення умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7), зброя або інші засоби умисного вбивства, вчиненого на замовлення (п. 11) тощо. У більшості з умисних вбивств за обтяжуючих обставин предмети можуть бути відсутні.

2. Об'єктивну сторону складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин можна визначити як сукупність передбачених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній вияв цього суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні чинники,

з якими пов'язане умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Із об'єктивної сторони умисне вбивство за обтяжуючих обставин може бути здійснено або шляхом дії, або шляхом бездіяльності. Причинно-наслідковий (причинний) зв'язок при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин є обов'язковою умовою виникнення злочинного наслідку. Об'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин передбачає наявність цих відповідних обставин, які значно підвищують характер і ступінь суспільної небезпеки саме цього виду вбивств – спосіб вчинення та наявність потерпілого. Спосіб вбивства залежить від об'єктивних (обстановки місця вбивства, використаних знарядь, часу тощо) і суб'єктивних чинників як злочинця, так і потерпілого. Потерпілими за ч. 2 ст. 115 КК України є жертва вбивства – людина, яку протиправно було позбавлено її життя (убитий), або особа, на життя якої був вчинений замах. У багатьох пунктах ч. 2 ст. 115 КК України у якості потерпілих вказано відповідних суб'єктів – малолітня дитина, жінка, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України); заручник, викрадена людина (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України); особа чи її близький родич у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України); жертва згвалтування, сексуального насильства (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України) тощо. Також можна у подальшому запропонувати виділяти за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України такого потерпілого як «держава», оскільки винні у вбивстві особи можуть спонукати до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови не тільки фізичних, службових та юридичних осіб, але й звертатися до держави в цілому.

3. Суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин як елемент складу цього злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Обов'язковою ознакою суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин є осудність особи. Ч. 2 ст. 22 КК України передбачає кримінальну відповідальність осіб, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, у тому числі й за умисне

вбивство (ст.ст. 115-117). Поряд із поняттям загального суб'єкта КК України передбачає і поняття спеціального суб'єкта, якого слід відрізнити від загального. Наприклад, за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України може бути притягнуто не загального суб'єкта, а тільки особу, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-118 КК України. Можна запропонувати наступне розширене визначення вини як ознаки суб'єктивної сторони складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин у кримінальному праві – це важлива соціальна категорія, обов'язкова суб'єктивна ознака умисного вбивства за обтяжуючих обставин, зміст якої визначають наявність умисного вбивства як злочинного діяння, його характер та обтяжуючі обставини, і яка виражена у психічному ставленні суб'єкта умисного вбивства до обставин, що передбачені як ознаки складу цього злочину, виражене у формі умислу або змішаної вини. Мотиви умисного вбивства за обтяжуючих обставин можуть бути різними, але на кваліфікацію вони впливають тільки тоді, коли вказані у нормі КК України. У ч. 2 ст. 115 КК України таких мотивів три: умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6), умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7), умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14). Мета у ч. 2 ст. 115 КК України вказана одна – умисне вбивство з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України), тому мета тільки тут виступає як обов'язкова ознака складу злочину. Отже, мотиви та мета впливають на кваліфікацію умисного вбивства за обтяжуючих обставин тільки тоді, коли прямо вказані у диспозиції окремого пункту ч. 2 ст. 115 КК України, але повинні враховуватись при призначенні покарання.

## РОЗДІЛ 3

### ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН (Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ) ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

#### **3.1. Проблеми відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів**

Щодо основ відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів варто зазначити, що для цього найперше важлива правильна кваліфікація злочину, яка є одним з найскладніших видів правового застосування у кримінальному праві. Ця діяльність вимагає врахування величезної кількості обставин вчиненого діяння (діянь), досконалого знання кримінального та іншого законодавства, що передбачає відповідальність за вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин та суміжних злочинів, слідчо-прокурорської, судової практики.

Помилки у кваліфікації умисного вбивства за обтяжуючих обставин та у відмежуванні його від суміжних складів злочинів – це «окрема група правозастосовних помилок, пов'язаних із невірним застосуванням положень кримінального закону (про дію у часі, просторі, неправильне застосування заборони, незаконне звільнення від кримінального покарання чи від відповідальності)»<sup>121</sup>.

Питання про способи відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів як про відмежування злочинів зі спільними ознаками їх складів постає у випадку, коли у одній ситуації правового застосування у співвідношенні між одними й тими самими складами виявляються ознаки, кожна з яких визначає різний тип співвідношення між

---

<sup>121</sup> Лемешко О. М. Кваліфікаційні помилки при застосуванні законодавства про службові злочини : шляхи виходу / О. М. Лемешко // Протидія злочинності : теорія та практика : Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.) / [орг. комітет : О. М. Толочко (голова), Ю. Г. Севрук (заст. гол.), Н. В. Лісова (заст. гол.) та ін.]. – К. : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 365-366.

складами злочинів, які мають спільні ознаки, і саме тому виникає необхідність установити, яка з цих ознак буде пріоритетною.

В. О. Навроцький розглядав проблему відмежування злочинів у контексті «кваліфікації злочинів, «складених» з посягань, щодо яких виділені кваліфікуючі ознаки»<sup>122</sup>.

Л. В. Иногамова-Хегай вважала за можливе одночасне існування декількох видів конкуренції у одній ситуації правового застосування, які потребують послідовного подолання<sup>123</sup>.

Доволі детально проблему відмежування, у тому числі й умисних вбивств за обтяжуючих обставин від суміжних складів проаналізувала Л. П. Брич. Авторка вважає, що ієрархія типів співвідношення між суміжними складами злочинів є похідна від ієрархії ознак за їх функціями у відмежуванні. Вказана ієрархія полягає в тому, що «поєднання в одному складі злочину (співвідношенні між одними й тими самими складами злочинів) функцій ознак, властивих для кількох типів співвідношення не може скасувати певного пріоритетного типу співвідношення, допоки в законодавчому порядку не буде змінена первинна суть відмінності між складами злочинів. Пріоритетність певного типу співвідношення між складами злочинів є об'єктивною і визначається законами формальної логіки, на яких ґрунтуються правила співвідношення понять. Для кожного типу співвідношення вона впливає із законодавчих конструкцій. За загальним правилом вона не залежить від конкретної ситуації правозастосування»<sup>124</sup>.

Для відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів дуже важливо установити й застосувати ту норму, яка містить конкретний певний склад злочину. Але суміжні склади злочинів часто відрізняються тільки однією ознакою один від одного, рідше – двома чи

<sup>122</sup> Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посіб.] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 433.

<sup>123</sup> Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права / Л. В. Иногамова-Хегай. – М. : Щит-М, 1999. – С. 137-146.

<sup>124</sup> Брич Л. П. Про ієрархію типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками / Л. П. Брич // Кримінальний кодекс України : 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму (м. Львів, 23-24 вересня 2011 р.) / [Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, В. В. Асанова та ін.] ; упоряд. : Т. І. Созанський, М. М. Сенько. – Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 80.

більше ознаками. Тому за таких умов відомий спеціаліст з кваліфікації злочинів М. Й. Коржанський пропонує правильну кваліфікацію викласти у виді формули «п + 1, де п – усі спільні, тотожні ознаки подібних складів злочинів, а 1 – та додаткова ознака, яка відрізняє цей склад злочину від інших, суміжних, подібних»<sup>125</sup>.

Так, умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) слід чітко відмежовувати від захоплення заручників (ст. 147 КК України). Вказані питання досліджували такі вчені як А. В. Андрушко<sup>126</sup>, О. Ф. Бантишев та Б. В. Романюк<sup>127</sup>, О. О. Володіна<sup>128</sup>, М. К. Гнетнев та І. В. Сингаївська<sup>129</sup>, О. І. Плужнік<sup>130</sup> та інші.

Як зазначено у п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року № 2, «відповідальність за умисне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто особою, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала. Дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК України. Разом з тим мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із даним злочином (це можуть бути бажання

<sup>125</sup> Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [3-є вид., доп. та перероб.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 7.

<sup>126</sup> Андрушко А. В. До питання про об'єкт захоплення заручників / А. В. Андрушко // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзнач. 25-річчя навч. – наук. юрид. ін-ту (м. Івано-Франківськ, 8-10 червня 2017 р.) / [ред. колегія : В. І. Борисов, П. Л. Фріс, В. О. Гацелюк та ін.]. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 129.

<sup>127</sup> Бантишев О. Ф. Захоплення заручників шляхом вчинення злочину проти безпеки руху та експлуатації транспорту / О. Ф. Бантишев, Б. В. Романюк // Юридичний вісник. – 2015. – № 4 (37). – С. 12-17.

<sup>128</sup> Володіна О. О. Щодо питання про спосіб як ознаку об'єктивної сторони захоплення заручників [Електронний ресурс] / О. О. Володіна // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 156-159. – Режим доступу : [http://lsej.org.ua/1\\_2015/42.pdf](http://lsej.org.ua/1_2015/42.pdf).

<sup>129</sup> Гнетнев М. К. Про ключові аспекти кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України / М. К. Гнетнев, І. В. Сингаївська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2017. – № 1 (77). – С. 45-53.

<sup>130</sup> Плужнік О. І. Захоплення заручників : окремі аспекти кваліфікації / О. І. Плужнік // Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листопада 2017 р.). – Одеса : ОДУВС, 2017. – С. 151-152.

спонукати зазначених у ст. 147 КК України осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення, тощо). Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК України і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 147 КК України за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України»<sup>131</sup>.

Проте варто зазначити, що необережне заподіяння смерті чи тяжкого тілесного ушкодження при захопленні заручників кваліфікується за ч. 2 ст. 147 і окремої кваліфікації за відповідною частиною ст. 119 КК України чи ст. 128 КК України не потребує. Це, зокрема, підтверджено і судовою практикою, зокрема, вказано у п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 року № 7<sup>132</sup>.

Проблемним питанням тут є і відмежування умисного вбивства заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) та смерті заручника (заручників) як настання тяжких наслідків захоплення заручників (ч. 2 ст. 147 КК України). Щодо дефініції «тяжкі наслідки», то вказаним поняттям у складі злочину охоплюються заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, у тому числі таке, що спричинило у подальшому смерть потерпілого<sup>133</sup>, проте не умисне вбивство заручника безпосередньо під час його захоплення чи утримання.

Потребують аналізу приклади відмежування умисного вбивства, яке було вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України), від інших

---

<sup>131</sup> Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 37-42.

<sup>132</sup> Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6-10.

<sup>133</sup> Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 11 квітня 2016 року (справа № 521/22504/14-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57057037>.

злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, під час яких настала смерть потерпілого.

За нормами п. 10 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення кримінального правопорушення із особливою жорстокістю відноситься до обставин, які обтяжують покарання. Ця обставина передбачалась і в раніше діючому законодавстві, а її характеристика давалась стосовно умисних вбивств, оскільки така ознака є кваліфікуючою для складу злочину. Така кваліфікуюча ознака як «особлива жорстокість», визначена як одна із обставин, що обтяжує покарання в кримінальному законодавстві багатьох країн<sup>134</sup>.

Так, ОСОБА\_1 у судовому засіданні пояснив, що його син поїхав на роботу, а дружина вигнала корову, пішла в магазин по продукти, а коли повернулася і відкрила холодильник, то з ним щось сталося – він взяв молоток і вдарив її ззаду по голові. Потерпіла впала, почали боротися, він знову вдарив її молотком в скроню. Вийшов на вулицю, взяв бензин, сокиру, розлив бензин і самогон в кімнаті і підпалив. Хата загорілася. Після цього нічого не пам'ятає. Суд визнав вчинення злочину з особливою жорстокістю як обтяжуючим його покарання обставиною<sup>135</sup>.

Зміст жорстокості визначається у надзвичайно безжалісне, суворе, нещадне ставлення або вчинок. Жорстокість, за «Юридичною енциклопедією», являє собою «різко негативну властивість характеру особи, що виявляється у заподіянні особі або групі осіб, а також тваринам фізичних чи моральних страждань. Жорстокість може бути як самоціллю, так і засобом досягнення певної мети»<sup>136</sup>.

Однак із таким тлумаченням змісту жорстокості, на погляд Л. В. Мальованої, погодитися не можна. Перш за все, це обумовлено тим, що

---

<sup>134</sup> Мальована Л.В. Особлива жорстокість у злочинах проти статевої свободи і статевої недоторканності особи за кримінальним законодавством зарубіжних країн / Л.В. Мальована // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць / [ред. кол. : О.В. Негодченко (гол.), К.В. Антонов, І.Г. Богатирьов та ін.]. – 2009. – № 1 (42). – С. 202.

<sup>135</sup> Вирок Волочиського районного суду Хмельницької області від 20 листопада 2008 року (справа № 1-186/2008) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2527984>.

<sup>136</sup> Юридична енциклопедія : В 6-ти тт. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – Т. 2 : Д-Й. – С. 441.

застосовувати поняття фізичних та моральних страждань можна використовувати при оцінці протиправної поведінки щодо людини, незалежно від її віку, статі, психологічного та психічного стану. Що ж стосується заподіяння фізичних та моральних страждань тварині, то таке формулювання викликає сумніви щодо того, чи можливо спричинити моральні страждання тварині. З тим, що будь-якій тварині – свійській чи дикій – можуть бути заподіяні тривалі фізичні страждання, мучення, то не викликає сумніву, що тварина, так само, як і людина, переносить їх тяжко. А що стосується моральних страждань – то їх визначення щодо тварини є проблематичним<sup>137</sup>. Авторка також вважає, що правові категорії «жорстокість», «особлива жорстокість», «агресія», «насильство» є категоріями схожими, тотожними і використовуються в кримінальному праві як такі, що заміняють одне іншого<sup>138</sup>.

З іншої сторони, Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев та Б. В. Романюк виділяють окреме поняття «особлива жорстокість» як «властивість особистості злочинця, яка виявляється у способі вчинення злочину, використаних при цьому знаряддях, якими потерпілому спричинялися особливі страждання»<sup>139</sup>.

Сутність особливої жорстокості як обтяжуючої ознаки за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України пов'язана зі способом вчинення умисного вбивства, хоча можуть враховуватись інші обставини. Щодо способів вчинення умисних вбивств, вчинених з особливою жорстокістю, то це можуть бути тортури, знущання, які завдають страждання, нанесення великої кількості тілесних ушкоджень, позбавлення води, їжі, застосування отрути, яка призводить до особливих страждань, підпал тощо.

Оскільки у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України особлива жорстокість передбачена як обставина, що обтяжує вбивство, то її передбачення як обтяжуючої ознаки у ч. 2 ст. 67 КК України не може повторно враховуватися при призначенні покарання. Тому, як підкреслює Л. В. Мальована, особливої уваги слідчих та

<sup>137</sup> Мальована Л. В. Жорстокість як кримінально-правова категорія / Л. В. Мальована // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Зб. наук. праць / [ред. кол. : О. В. Негодченко (голова), К. В. Антонов, І. Г. Богатирьов та ін.]. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2008. – № 2 (38). – С. 259.

<sup>138</sup> Там само. – С. 262.

<sup>139</sup> Андрусів Г. В. Кримінальне право України. Загальна частина : [посіб.] / Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, Б. В. Романюк. – [2-е вид., стереотип.]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2003. – С. 83.

суддів заслуговують ті склади злочинів, що не містять кваліфікуючої ознаки «вчинений з особливою жорстокістю», оскільки вони при кваліфікації злочину потребують обов'язкового посилання на п. 10 ч. 2 ст. 67 КК України<sup>140</sup>.

Доволі складними для практики є проблеми відмежування умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України) від хуліганства (ч. 1 ст. 296 КК України) та його кваліфікованих видів (чч. 2-4 ст. 296 КК України). Вказані питання відмежування та суміжні питання досліджували такі вчені як Р. Х. Бічурін<sup>141</sup>, В. В. Борук<sup>142</sup>, О. В. Заруцький<sup>143</sup>, Л. О. Кузнецова<sup>144</sup>, Г. І. Піщенко<sup>145</sup>, О. Л. Старко<sup>146</sup> та інші.

Згідно ч. 1 ст. 296 КК України хуліганство – це грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 року № 10 слід відрізняти хуліганство від інших злочинів «залежно від спрямованості умислу, мотивів, цілей винного та обставин учинення ним кримінально караних дій»<sup>147</sup>

У вказаній Постанові немає чітких критерії відмежування кримінально караного хуліганства від умисного вбивства з хуліганських мотивів, проте

<sup>140</sup> Мальована Л. В. Вплив жорстокості злочинної поведінки на призначення покарання / Л. В. Мальована // Право і суспільство. – 2008. – № 5. – С. 72.

<sup>141</sup> Бічурін Р. Х. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств з хуліганських мотивів / Р. Х. Бічурін // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : Матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.) / [ред. колегія : К. О. Чаплинський, І. Р. Шинкаренко, С. В. Обшалов та ін.]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2016. – С. 73-75.

<sup>142</sup> Борук В. В. Хуліганство та його характеристика / В. В. Борук // Кримінальне право, кримінологія та кримінальний процес : історія, тенденції, проблеми : Матеріали VII міжвуз. студ. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 18 грудня 2012 р.) / [В. В. Борук, Ю. В. Ступа, Я. В. Драган та ін.]; відп. за випуск Є. Г. Шаніна. – Дніпропетровськ : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – С. 8-10.

<sup>143</sup> Заруцький О. В. Оціночні ознаки в складі злочину хуліганство (ст. 296 Кримінального кодексу України) / О. В. Заруцький // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Том 26 : Юридичні науки. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – С. 47-50.

<sup>144</sup> Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. О. Кузнецова ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 20 с.

<sup>145</sup> Піщенко Г. І. Громадський порядок як об'єкт посягання хуліганських дій / Г. І. Піщенко // Право України. – 1997. – № 8. – С. 61-62.

<sup>146</sup> Старко О. Л. Деякі питання кваліфікації вбивств, учинених на ґрунті ревнощів / О. Л. Старко // Держава і право. Юридичні і політичні науки : Зб. наук. праць / [ред. колегія : І. О. Кресіна (голова), О. М. Костенко (заст. голов. ред.), М. І. Сірий (відп. секретар) та ін.]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 47. – С. 498-503.

<sup>147</sup> Про судову практику у справах про хуліганство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 10 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2 (78). – С. 2-6.

зазначено, що як умисне вбивство з хуліганських мотивів відповідні дії повинні кваліфікуватися тільки у тих випадках, коли були поєднані із очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжувались особливою зухвалістю або винятковим цинізмом, і призвели до конкретного результату – смерті людини (або замаху на позбавлення життя).

Так, ОСОБА\_4 перебував в кафе-барі у с. Вища Дубечня Вишгородського району Київської області, де вживав алкогольні напої та розважався. В цей час в барі також перебували ОСОБА\_5 та ОСОБА\_6, які не були знайомі з ОСОБА\_4, та зайшли до бару випити каву. Придбавши каву, ОСОБА\_5 та ОСОБА\_6 вийшли з приміщення бару на подвір'я. ОСОБА\_4 в цей час підійшов до барної стійки, яка знаходилася навпроти входу в кафе, потім виглянув на подвір'я і побачив ОСОБА\_5 та ОСОБА\_6, які прямували в напрямку входу до кафе. Не бажаючи, щоб ОСОБА\_5 та ОСОБА\_6 зайшли до бару, ОСОБА\_4, перебуваючи в громадському місці, в стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно, використовуючи малозначний привід, дістав з під одягу перероблений саморобним способом револьвер «STALKER» Cal. 4mm.4.5 та демонстративно скерував його в напрямку ОСОБА\_5, після чого здійснив два постріли в підлогу перед ногами ОСОБА\_5 та виштовхнув його лівою рукою за межі кафе бару. Після цього ОСОБА\_4, тримаючи в правій руці перероблений саморобним способом револьвер «STALKER» Cal. 4mm, скерував його на ОСОБА\_5 та здійснив один постріл в область грудної клітини ОСОБА\_5. Від отриманих тілесних ушкоджень у виді вогнепального кульового сліпого проникаючого поранення грудної клітини з ушкодженням легенів, серцевої сорочки і висхідної аорти, що супроводжувалось гострою крововтратою, ОСОБА\_5 помер на місці події. Своїми діями ОСОБА\_4 вчинив злочин, передбачений п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України, а саме: умисне вбивство,

тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, з хуліганських мотивів<sup>148</sup>.

Отож, для правильного відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів необхідно застосувати норму, яка найбільш повно описує ознаки умисного вбивства за обтяжуючих обставин та кожного із суміжних складів злочинів.

### **3.2. Проблеми покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин та їх вирішення**

Відповідно до ст. 50 КК України покарання, у тому числі й за умисне вбивство за обтяжуючих обставин та їх вирішення, є заходом примусу, яке застосовується від імені держави за вироком суду до певної особи, яку визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

А. А. Музика та О. П. Горох, розглядаючи на монографічному рівні покарання та його застосування, вважають, що у законодавчому визначенні поняття покарання зосереджені найбільш важливі і специфічні ознаки, які дозволяють відмежувати покарання від інших кримінально-правових заходів: «Покарання завжди є заходом примусового характеру, тобто застосовується незалежно від волі особи. Воно призначається тільки за вчинення діяння, що визначене кримінальним законом як злочинне. За своїм змістом цей захід полягає в передбаченому законом позбавленні чи обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання завжди має особистий характер. Цей вид примусу спричиняє особливий кримінально-правовий стан особи – судимість»<sup>149</sup>.

---

<sup>148</sup> Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 4 березня 2019 року (справа № 363/3952/16-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80255821>.

<sup>149</sup> Музика А. А. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : [моногр.] / А. А. Музика, О. П. Горох. – К. : Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2012. – С. 16.

Вирішенням сучасних проблем покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у свій час займались такі вчені як Ю. В. Александров<sup>150</sup>, С. Д. Бережний<sup>151</sup>, Н. М. Плисюк<sup>152</sup>, В. В. Сташис<sup>153</sup>, Ю. І. Шевчук<sup>154</sup> та інші.

Питання про концепції покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин упродовж усієї історії людства було одним із найбільш дискусійних.

Так, представники абсолютних теорій (І. Кант, Г. В. Ф. Гегель та їх послідовники) не бачили в покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинений злочин. Як практичну реалізацію прихильники цих теорій обстоювали необхідність законодавчого закріплення різних систем пропорційності злочину і покарання, відплати рівним злом за заподіяне винним зло. Зокрема, за вбивство передбачалась тільки смертна кара, подібно як за статеві злочини – кастрація, за майнові – каторга, за образу – застосування заходів, що ганьблять винного тощо<sup>155</sup>.

Прихильників відносних теорій за умисне вбивство за обтяжуючих обставин об'єднувало бачення змісту покарання у досягненні конкретної мети. Так, прибічники теорії залякування (І. Бентам та інші) та теорії психологічного примушування (А. Фейєрбах та інші) вважали, що покарання за вбивство повинно стримувати інших осіб від вчинення цих злочинів, виконувати мету загального запобігання.

У чинному кримінальному законі України питання про мету покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин вирішено у ч. 2 ст. 50 КК України, де

<sup>150</sup> Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 39-46.

<sup>151</sup> Бережний С. Д. Деякі питання призначення покарання за умисне вбивство з корисливих мотивів / С. Д. Бережний // Форум права : Науковий журнал / [ред. колегія : О. В. Марцеляк (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), О. М. Головка та ін.]. – 2012. – № 4. – С. 85-90.

<sup>152</sup> Плисюк Н. М. Питання застосування покарання за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця / Н. М. Плисюк // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 3 (11). – С. 117-124.

<sup>153</sup> Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2010. – С. 34-41.

<sup>154</sup> Шевчук Ю. І. Практика призначення покарання за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством [Електронний ресурс] / Ю. І. Шевчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2006. – № 14. – Режим доступу : [http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/14text/g14\\_20.htm](http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/14text/g14_20.htm).

<sup>155</sup> Шинальський О. І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. І. Шинальський ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 20 с.

вказано, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Крім того, згідно ч. 3 ст. 50 КК України, покарання, навіть за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, не має на меті завдати фізичних страждань винної особи чи принизити її людську гідність.

За нормами санкції ч. 2 ст. 115 КК України умисне вбивство за обтяжуючих обставин карається: 1) позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або 2) довічним позбавленням волі; 3) з конфіскацією майна у випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України.

Умисне вбивство за обтяжуючих обставин є одним з найнебезпечніших злочинів, тому розгляд проваджень цієї категорії вимагає від судів найуважливішого ставлення до призначення покарання у виді позбавлення волі. Відповідно до ст. 63 КК України покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу, або, за нормами Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року (ч. 3 ст. 11) – виправні колонії<sup>156</sup>.

Так, відповідно до вироку Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) ОСОБА\_3, будучи особою, раніше судимою вироком апеляційного суду Дніпропетровської області від 6 березня 2007 року за вчинення злочину, передбаченого п.п. 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, 1 лютого 2019 року, близько 19 години, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у приміщенні квартири АДРЕСА\_3, мачаючи умисел, направлений на скоєння умисного вбивства, на ґрунті особистих неприязних стосунків до власників даного житла – ОСОБА\_2 та ОСОБА\_1, вчинив незакінчений замах на умисне вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті двом особам. Судом було визнано ОСОБА\_3 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 15

---

<sup>156</sup> Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.

п.п 1, 13 ч. 2 ст. 115 КК України, та призначено йому покарання у вигляді десяти років позбавлення волі<sup>157</sup>.

Тобто, тут суд вирішив застосувати найнижчу межу покарання. Проте є інші приклади застосування покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, де судді, враховуючи обтяжуючі обставини та інші аспекти провадження, призначають більш суворіше покарання у виді позбавлення волі.

Так, у провадженні, яке розглядав той же Соснівський районний суд м. Черкаси від 6 травня 2020 року (справа № 703/1992/17), було встановлено, що ОСОБА\_1 11 березня 2017 близько 18:30 год., знаходячись у будинку за місцем свого проживання, під час сварки зі своєю співмешканкою ОСОБА\_4, що виникла на ґрунті раптових ревнощів, умисно, з метою заподіяння смерті, усвідомлюючи, що завдає ОСОБА\_4 особливі страждання, облив бензином та підпалив її, внаслідок чого остання отримала тілесні ушкодження у вигляді опіків полум'ям голови, шиї, тулуба, сідниць та кінцівок 2-3 ступеню площею 80 % поверхні тіла, який ускладнився опіковим шоком, які згідно висновку судово-медичної експертизи № 03-01/236 від 15 березня 2017 року відносяться за ознакою небезпеки для життя до тяжких тілесних ушкоджень, від яких потерпіла померла о 23 год. Суд, врахувавши усі обставини, визнав ОСОБА\_1 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України та призначив йому покарання у вигляді чотирнадцяти років позбавлення волі<sup>158</sup>.

У випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, тобто, при вчиненні умисного вбивства з корисливих мотивів, суд може застосувати конфіскацію майна.

Так, 24 травня 2017 року ОСОБА\_1, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, забрав у ОСОБА\_3 речі на загальну суму 5887 грн., з метою привласнення, після чого наніс потерпілій удари руками в ділянку голови, в

---

<sup>157</sup> Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90429479>.

<sup>158</sup> Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 6 травня 2020 року (справа № 703/1992/17) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89094709>.

ділянку грудної клітини, затиснув рот та продовжував таким чином утримувати потерпілу, до тих пір, поки вона перестала подавати ознаки життя. Смерть ОСОБА\_3 настала від механічної асфіксії, що розвинулася внаслідок здавлення органокomплексу шії руками. Суд ухвалив ОСОБА\_1 визнати винуватим у пред'явленому обвинуваченні за п. 6 ч. 2 ст. 115 та призначити йому покарання у виді позбавлення волі строком 14 років з конфіскацією майна<sup>159</sup>.

Проте у випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, суд може і не застосовувати конфіскацію – все залежить від обставин провадження, від обтяжуючих та/чи пом'якшуючих обставин конкретного злочину.

Так, у вже згаданій справі № 615/1169/19 від 14 липня 2020 року, коли неповнолітній ОСОБА\_1 вчинив замах на вбивство ОСОБА\_3 з корисливих мотивів, обставиною, що пом'якшують покарання обвинуваченого ОСОБА\_1, було визнано вчинення злочину неповнолітнім. ОСОБА\_1 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України та призначено покарання у виді десяти років позбавлення волі без конфіскації майна<sup>160</sup>.

Можливими та непоодинокими є випадки покарання особи за умисне вбивство, яке було вчинене за сукупністю декількох обтяжуючих обставин. Зокрема, якщо діяння передбачено одночасно двома чи більше пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, то особа буде засуджена за усіма пунктами, хоча за кожним пунктом покарання окремо не призначається.

Як зазначають О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, «покарання, зрозуміло, призначається одне, але при його призначенні суд враховує наявність у діях винного кількох кваліфікуючих ознак умисного вбивства як обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину»<sup>161</sup>.

---

<sup>159</sup> Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 8 липня 2020 року (справа № 191/2432/17) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90293395>.

<sup>160</sup> Вирок Харківського районного суду Харківської області від 14 липня 2020 року (справа № 615/1169/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90386370>.

<sup>161</sup> Дудоров О. О. Кримінальне право : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіге, 2014. – С. 433.

Наприклад, при вбивстві з особливою жорстокістю, вбивстві з корисливих мотивів і вбивстві за попередньою змовою групою осіб кваліфікація здійснюється одночасно за пп. 4, 6 і 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Так, колегія суддів Деснянського районного суду м. Чернігова, розглянувши кримінальне провадження щодо ОСОБА\_1, встановила, що ОСОБА\_1, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись за місцем свого проживання, з мотивів раптово виниклих особистих неприязних відносин, діючи умисно, з особливою жорстокістю, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки свого діяння та свідомо бажаючи спричинити особливі фізичні страждання та настання смерті своєї малолітньої дитини ОСОБА\_4, умисно наніс останньому невстановленим у ході слідства предметом не менше 45 ударів в область голови, 13 ударів в область грудної клітки та 2 ударів в область живота. Після цього, ОСОБА\_1, доводячи свій злочинний умисел до кінця, спрямований на умисне протиправне заподіяння смерті малолітньому ОСОБА\_4, закрив останньому невстановленим у ході слідства предметом отвори рота та носа, чим спричинив потерпілому тілесні ушкодження у вигляді механічної асфіксії внаслідок закриття отворів рота та носа, від яких малолітній ОСОБА\_4 помер на місці події. Смерть малолітнього ОСОБА\_4 настала від механічної асфіксії через закриття невстановленим у ході слідства предметом отворів рота та носа. Колегія суддів ухвалила призначити покарання ОСОБА\_1 за п.п. 2, 4 ч. 2 ст. 115 КК України у виді п'ятнадцяти років позбавлення волі<sup>162</sup>.

До введення мораторію одним із покарань за умисне вбивство за обтяжуючих обставин в УРСР та в Україні у 1990-х роках була смертна кара. Одним із останніх страчених серійних вбивць вважається Анатолій Кривобок, уродженець Березані Київської області. Перше вбивство – жінки похилого віку – він вчинив у вересні 1991 року, пізніше також вчиняв вбивства жінок похилого віку, поєднані із зґвалтуванням, крадіжками на Вінниччині. Потім

---

<sup>162</sup> Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 19 травня 2020 року (справа № 750/12927/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89308962>.

переїхав до РФ, де продовжував вбивати людей похилого віку в Підмосков'ї. Тільки у вересні 1992 року його затримали на одній зі станцій московського метро. Пізніше він був екстрадований в Україну, сподівався на довічне ув'язнення, але був страчений. Вирок встигли привести у виконання до введення мораторію<sup>163</sup>.

На сьогодні в Україні як альтернативу смертній карі можна розглядати довічне позбавлення волі. Л. В. Діденко у 2001 році для обґрунтування доцільності введення інституту довічного позбавлення волі в Україні як заміни смертної кари наводила низку аргументів, серед яких найсерйозніший наступний: «...смертна кара – необоротне покарання, а довічне ув'язнення, виключаючи подібну необоротність, дає можливість у будь-який час виправити судову помилку»<sup>164</sup>. Саме це дослідниця розглядала як найбільш серйозний аргумент у необхідності запровадження довічного ув'язнення замість смертної кари.

Л. О. Мостепанюк у середині 2000-х років зазначала, що запровадження довічного позбавлення волі відповідає проєвропейській орієнтації України і є набагато гуманнішим видом покарання в порівнянні зі смертною карою<sup>165</sup>.

Конституційний Суд України у Рішенні у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011<sup>166</sup> визнав, що довічне позбавлення волі є менш суворим видом покарання, ніж смертна кара.

Слід зазначити, що визнання в нашій державі заміни смертної кари за умисне вбивство за обтяжуючих обставин на довічне позбавлення волі узгоджується із практикою ЄСПЛ. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Хумматов проти Азербайджану» вказано, що заміна судами смертної кари на довічне

<sup>163</sup> Литвинов В. Одиннадцать лет назад в Украине отменили смертную казнь / В. Литвинов [Электронный ресурс] // Взгляд онлайн. – 2013. – 13 мая. – Режим доступа : [https://vz.ua/publication/3080-odinnadtsat\\_let\\_nazad\\_v\\_ukraine\\_otmenili\\_smertnyu\\_kazn](https://vz.ua/publication/3080-odinnadtsat_let_nazad_v_ukraine_otmenili_smertnyu_kazn).

<sup>164</sup> Діденко Л. В. Інститут смертної кари в Україні (міжнародно-правовий та історико-соціальний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 / Л. В. Діденко ; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2001. – С. 15.

<sup>165</sup> Мостепанюк Л. О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. О. Мостепанюк ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – С. 10-11.

<sup>166</sup> Рішення Конституційного Суду України у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 471.

позбавлення волі, не є порушенням ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року<sup>167</sup>. На вказане Рішення ЄСПЛ посилався і у справах проти України, зокрема, у справі «Медяніков проти України» від 19 лютого 2019 року<sup>168</sup>, у справі «Стрюков проти України» від 23 січня 2020 року<sup>169</sup>.

Проте варто зазначити, що і сучасні дослідники погоджуються, що на сьогодні складно, а то у певних випадках і неможливо дотримуватись усіх міжнародних стандартів, забезпечувати передбачені законодавством в повному обсязі права і свободи засуджених до довічного позбавлення волі за умисне вбивство за обтяжуючих обставин<sup>170</sup>.

Довічне позбавлення волі передбачено як еквівалент смертної кари, але законодавець намагався при цьому максимально відійти від радянських основ притягнення до кримінальної відповідальності, при цьому зберігаючи юридичну природу покарання. Так, Зарічний районний суд м. Суми у вирокі від 16 червня 2020 року (справа № 578/789/19) призначив покарання ОСОБА\_1 за п.п. 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України у виді довічного позбавлення волі<sup>171</sup>.

Отже, довічне позбавлення волі за умисне вбивство за обтяжуючих обставин – наразі найтяжче покарання в Україні, яке засовується у виключних випадках; його метою є не ліквідація винної особи, а її виправлення та залучення її до суспільно корисної поведінки.

<sup>167</sup> Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хумматов проти Азербайджану» (Hummatov v. Azerbaijan) від 29 листопада 2007 року. HUDOC: European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-191565&filename=CASE%20OF%20HUMMATOV%20v.%20AZERBAIJAN%20%E2%80%93%20\[Russian%20translation\]%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-191565&filename=CASE%20OF%20HUMMATOV%20v.%20AZERBAIJAN%20%E2%80%93%20[Russian%20translation]%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf).

<sup>168</sup> Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Медяніков проти України» від 19 лютого 2019 року. Верховна Рада України: Офіційний веб-портал. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_d45](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d45).

<sup>169</sup> Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стрюков проти України» від 23 січня 2020 року. Верховна Рада України: Офіційний веб-портал. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_e94](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e94).

<sup>170</sup> Лень В. В. Питання виконання довічного позбавлення волі як альтернативи смертної кари / В. В. Лень, Є. Г. Шаніна // Право і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 102.

<sup>171</sup> Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 16 червня 2020 року (справа № 578/789/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89827375>.

### 3.3. Удосконалення законодавчої конструкції ч. 2 ст. 115 КК України

Проведений аналіз дає змогу вказати, що законодавча конструкція ч. 2 ст. 115 КК України в основному відповідає загальнолюдським цінностям, нормам європейського права та правилам криміналізації діянь, визнаних українською юридичною наукою та практикою.

Проте варто зазначити, що і кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, передбачена ч. 2 ст. 115 КК України, потребує постійного оновлення та удосконалення. На наш погляд, варто розширити перелік обтяжуючих вбивство обставин, яких наразі не передбачено у КК України, і до яких віднести вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії.

Справа у тому, що хоча в Україні і впроваджено низку заходів щодо запобігання домашньому насильству, зокрема, прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII<sup>172</sup>, КК України доповнено ст. 126-1 «Домашнє насильство», все ще постраждали внаслідок насильницьких злочинів у родині (сім'ї) (згвалтування, тяжкі тілесні ушкодження, вбивства близьких родичів), кримінальним законом належно не захищені.

Наразі вбивства близьких родичів, які не підпадають під кваліфікацію діянь, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, в основному кваліфікуються за ч. 1 ст. 115 КК України. Так, Орджонікідзевським районним судом міста Маріуполя Донецької області у вирокі від 16 червня 2020 року (справа № 265/2151/19) встановлено, що 7 січня 2019 року, приблизно о 21 годині 00 хвилин ОСОБА\_1, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходячись за місцем мешкання, в ході сварки на ґрунті особистих неприязних відносин зі своїм чоловіком ОСОБА\_3, діючи умисно, протиправно, з метою заподіяння смерті ОСОБА\_3, нанесла йому один удар ножем в шию. Смерть ОСОБА\_3 настала внаслідок колото-різаного поранення шиї зліва з ушкодженням загальної сонної артерії та

---

<sup>172</sup> Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 35.

задньої стінки нижньої частини глотки, яке ускладнилось масивною кровотечею з попаданням крові у дихальні шляхи та наступним розвитком аспірації дихальних шляхів. Кваліфікація дій за зазначене кримінальне правопорушення, передбачена ч. 1 ст. 115 КК України, а саме за умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (вбивство)<sup>173</sup>.

Таким чином, на наш погляд, кримінальна відповідальність за умисне вбивство близького родича потребує кваліфікації як умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

У п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України передбачено кримінальну відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. Проте у ч. 2 ст. 115 КК України відсутня така обтяжуюча обставина як вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України близькі родичі та члени сім'ї – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

У ст. 9 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року<sup>174</sup> йдеться мова про подружжя, батьків дитини, батьків та дітей, інших членів сім'ї та родичів.

Проте у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України вказано, що мається на увазі саме «близькі родичі», отже, на наш погляд, у цьому випадку можна користуватися нормами ЦК України щодо черги спадкоємців за законом (ст.ст. 1261-1262), де близькими родичами можна вважати спадкоємців за законом першої та другої черги – діти, у тому числі зачаті за життя та народжені після смерті, інший з

---

<sup>173</sup> Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 16 червня 2020 року (справа № 265/2151/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90812261>.

<sup>174</sup> Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.

подружжя, батьки, рідні брати та сестри, баба та дід з боку батька і з боку матері.

Отже, на основі цього пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 115 КК України пунктом 2-1) «близького родича» та доповнити ст. 115 КК України приміткою: «Близькі родичі – діти, у тому числі зачаті за життя та народжені після смерті, інший з подружжя, батьки, рідні брати та сестри, баба та дід з боку батька і з боку матері».

### ***Висновки до Розділу 3***

1. Для відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів дуже важливо установити й застосувати ту норму, яка містить конкретний певний склад злочину. Так, умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) слід чітко відмежовувати від захоплення заручників (ст. 147 КК України). Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК України і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 147 КК України за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України. Потребують аналізу приклади відмежування умисного вбивства, яке було вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України), від інших злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, під час яких настала смерть потерпілого. Оскільки у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України особлива жорстокість передбачена як обставина, що обтяжує вбивство, то її передбачення як обтяжуючої ознаки у ч. 2 ст. 67 КК України не може повторно враховуватися при призначенні покарання.

2. Сутність покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин полягає у тому, що засуджений за вбивство зазнає певної адекватної кари за вчинений злочин, тобто зазнає відповідної фактичних втрат, обмежень. Кара виступає як засіб досягнення виправної та превентивної мети покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, та є справедливим актом правосуддя. За нормами санкції ч. 2 ст. 115 КК України умисне вбивство за обтяжуючих обставин

карається: 1) позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або 2) довічним позбавленням волі; 3) з конфіскацією майна у випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Умисне вбивство за обтяжуючих обставин є одним з найнебезпечніших злочинів, тому розгляд проваджень цієї категорії вимагає від судів найуважливішого ставлення до призначення покарання у виді позбавлення волі. У випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, суд може або застосовувати, або і не застосовувати конфіскацію – все залежить від обставин провадження, від обтяжуючих та/чи пом'якшуючих обставин конкретного злочину. У випадку покарання особи за умисне вбивство, яке було вчинене за сукупністю декількох обтяжуючих обставин, особа повинна бути засуджена за усіма пунктами, але за кожним пунктом покарання окремо не призначається, а на підставі ст. 70 КК України остаточний розмір покарання суд визначає шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим. Довічне позбавлення волі за умисне вбивство за обтяжуючих обставин – наразі найтяжче покарання в Україні, яке засовується у виключних випадках; його метою є не ліквідація винної особи, а її виправлення та залучення її до суспільно корисної поведінки.

3. На сьогодні кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, передбачена ч. 2 ст. 115 КК України, потребує певного удосконалення. Зокрема, варто розширити перелік обтяжуючих вбивство обставин, яких наразі не передбачено у КК України, і до яких віднести вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії, оскільки вбивства близьких родичів, які не підпадають під кваліфікацію діянь, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, в основному кваліфікуються за ч. 1 ст. 115 КК України. Тому пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 115 КК України пунктом 2-1) «близького родича» та доповнити ст. 115 КК України приміткою: «Близькі родичі – діти, у тому числі зачаті за життя та народжені після смерті, інший з подружжя, батьки, рідні брати та сестри, баба та дід з боку батька і з боку матері».

## ВИСНОВКИ

Таким чином, виконавши магістерську роботу, можна наразі зробити певні висновки та запропонувати рекомендації, направлені на вирішення проблемних питань застосування кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України).

1. Дії, які можуть бути віднесені до категорії вбивств, як явище існували завжди, в тому числі і в первісному суспільстві. Історичний огляд вітчизняного кримінального законодавства від Древніх часів і до сучасної України дозволяє простежити особливості розвитку законодавства про злочини проти життя і з'ясувати переваги та недоліки. Витоки кримінального законодавства України щодо визначення кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин сягають часів княжої доби. Боротьба зі злочинами проти життя людини в сучасній Україні повинна здійснюватися з урахуванням історичного досвіду українського правотворення у цій сфері, у тому числі з врахуванням законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин Київської Русі, Української козацької держави, Українських республік 1917-1920-х років, СРСР та періоду незалежності.

2. Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я людини визначені в розділі II Особливої частини КК України. Аналіз розділу показує, що усі вони мають однаковий об'єкт безпосереднього посягання, матеріальний предмет, насамперед такий, що піддається злочинному впливу. Таким предметом для розглядуваних злочинів є потерпіла фізична особа, людина, а не тільки особистість, що є всього лише сукупністю біологічних і соціальних властивостей. Залежно від вини суб'єкта злочину вбивство може бути умисним (ст.ст. 115-118 КК України) або необережним (ст. 119). Протиправність вбивства означає, що таке діяння заборонене кримінальним законом під загрозою кримінального покарання. Не є протиправним позбавлення життя іншої особи за наявності обставин, що виключають злочинність діяння.

Самогубство, тобто заподіяння смерті самому собі, як і готування до самогубства та замах на самогубство, не є кримінально караними діяннями. Кримінально-правові особливості окремих видів умисних вбивств за обтяжуючих обставин визначаються за ч. 2 ст. 115 КК України. Окрім кримінально-правових класифікацій, підставами яких є елементи суб'єктивної сторони (форма вини, мотиви, мета), обставини, які передували вбивству, поведінка потерпілого (вбивство в стані афекту, при перевищенні необхідної оборони), у правовій науці та правозастосовчій практиці широко використовуються також і прийоми криміналістичної класифікації.

3. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне вбивство за обтяжуючих обставин у законодавстві зарубіжних країн дозволяє відзначити такі особливості: у кримінальних кодексах багатьох країн передбачені такі ж або подібні обтяжуючі обставини, як і в КК України, зокрема: вбивство неповнолітнього (малолітнього), коли вік потерпілого був відомий винному; вбивство жінки, яка завідомо для винного перебуває у стані вагітності; вбивство двох або більше осіб; вбивство, вчинене з особливою жорстокістю; вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя інших людей; вбивство з корисливих, хуліганських мотивів; до інших обтяжуючих вбивство обставин, яких не передбачено у КК України, можна віднести наступні: вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії; використання отруйної речовини або іншого підступного засобу; вбивство з «низьких» мотивів; вбивство особи, яка перебувала у безпорадному чи подібному стані; вбивство, вчинене з метою використання (трансплантації) органів або тканин потерпілого; у деяких країнах (Італія, Болгарія) як обтяжуюча обставина визначена «навмисність» вбивства. Проте в Україні така обставина вже передбачена у ст. 115 КК України як «Умисне вбивство», на відміну від вбивства через необережність (ст. 119 КК України) та інших видів умисних вбивств (ст.ст. 116, 117 та інші КК України), тому її не варто окремо виділяти як обтяжуючу обставину.

4. Загальний об'єкт загальний об'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин – це сукупність усіх охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, система усіх об'єктів кримінально-правової охорони. Родовий об'єкт вказаних злочинів – це і є якраз сфера злочинів проти життя та здоров'я особи. Кримінально-правовий закон охороняє рівною мірою життя будь-кого із людей, незалежно від життєздатності, моральних якостей, віку, статі, релігії тощо. Безпосередній об'єкт конкретного кримінального правопорушення – це частина родового об'єкта, яка охоплює суспільні відносини, на які посягає це конкретне кримінального правопорушення і яким це правопорушення заподіює (безпосередню) шкоду. Таким безпосереднім об'єктом умисного вбивства за обтяжуючих обставин є людське життя. За ч. 2 ст. 115 КК України предметами можуть виступати, наприклад, засоби катувань (п. 4), вибуховий пристрій, небезпечний для життя багатьох осіб (п. 5), майно (п. 6), засоби, пристосовані для вчинення умисного вбивства з хуліганських мотивів (п. 7), зброя або інші засоби умисного вбивства, вчиненого на замовлення (п. 11) тощо. У більшості з умисних вбивств за обтяжуючих обставин предмети можуть бути відсутні.

5. Об'єктивну сторону складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин можна визначити як сукупність передбачених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній вияв цього суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні чинники, з якими пов'язане умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Із об'єктивної сторони умисне вбивство за обтяжуючих обставин може бути здійснено або шляхом дії, або шляхом бездіяльності. Причинно-наслідковий (причинний) зв'язок при вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин є обов'язковою умовою виникнення злочинного наслідку. Об'єктивна сторона умисного вбивства за обтяжуючих обставин передбачає наявність цих відповідних обставин, які значно підвищують характер і ступінь суспільної небезпеки саме цього виду вбивств – спосіб вчинення та наявність потерпілого. Спосіб вбивства залежить від об'єктивних (обстановки місця вбивства,

використаних знарядь, часу тощо) і суб'єктивних чинників як злочинця, так і потерпілого. Потерпілими за ч. 2 ст. 115 КК України є жертва вбивства – людина, яку протиправно було позбавлено її життя (убитий), або особа, на життя якої був вчинений замах. У багатьох пунктах ч. 2 ст. 115 КК України у якості потерпілих вказано відповідних суб'єктів – малолітня дитина, жінка, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України); заручник, викрадена людина (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України); особа чи її близький родич у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України); жертва зґвалтування, сексуального насильства (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України) тощо. Також можна у подальшому запропонувати виділяти за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України такого потерпілого як «держава», оскільки винні у вбивстві особи можуть спонукати до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови не тільки фізичних, службових та юридичних осіб, але й звертатися до держави в цілому.

6. Суб'єкт умисного вбивства за обтяжуючих обставин як елемент складу цього злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Обов'язковою ознакою суб'єкта умисного вбивства за обтяжуючих обставин є осудність особи. Ч. 2 ст. 22 КК України передбачає кримінальну відповідальність осіб, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, у тому числі й за умисне вбивство (ст.ст. 115-117). Поряд із поняттям загального суб'єкта КК України передбачає і поняття спеціального суб'єкта, якого слід відрізняти від загального. Наприклад, за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України може бути притягнуто не загального суб'єкта, а тільки особу, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-118 КК України. Можна запропонувати наступне розширене визначення вини як ознаки суб'єктивної сторони складу умисного вбивства за обтяжуючих обставин у кримінальному праві – це важлива соціальна категорія, обов'язкова суб'єктивна ознака умисного вбивства за обтяжуючих обставин, зміст якої визначають наявність

умисного вбивства як злочинного діяння, його характер та обтяжуючі обставини, і яка виражена у психічному ставленні суб'єкта умисного вбивства до обставин, що передбачені як ознаки складу цього злочину, виражене у формі умислу або змішаної вини. Мотиви умисного вбивства за обтяжуючих обставин можуть бути різними, але на кваліфікацію вони впливають тільки тоді, коли вказані у нормі КК України. У ч. 2 ст. 115 КК України таких мотивів три: умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6), умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7), умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14). Мета у ч. 2 ст. 115 КК України вказана одна – умисне вбивство з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України), тому мета тільки тут виступає як обов'язкова ознака складу злочину.

7. Для відмежування умисного вбивства за обтяжуючих обставин від суміжних складів злочинів дуже важливо установити й застосувати ту норму, яка містить конкретний певний склад злочину. Так, умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України) слід чітко відмежовувати від захоплення заручників (ст. 147 КК України). Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК України і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 147 КК України за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України. Потребують аналізу приклади відмежування умисного вбивства, яке було вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України), від інших злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, під час яких настала смерть потерпілого. Оскільки у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України особлива жорстокість передбачена як обставина, що обтяжує вбивство, то її передбачення як обтяжуючої ознаки у ч. 2 ст. 67 КК України не може повторно враховуватися при призначенні покарання.

8. Сутність покарання за умисне вбивство за обтяжуючих обставин полягає у тому, що засуджений за вбивство зазнає певної адекватної кари за вчинений злочин, тобто зазнає відповідної фактичних втрат, обмежень. За нормами санкції ч. 2 ст. 115 КК України умисне вбивство за обтяжуючих обставин

карається: 1) позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або 2) довічним позбавленням волі; 3) з конфіскацією майна у випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Умисне вбивство за обтяжуючих обставин є одним з найнебезпечніших злочинів, тому розгляд проваджень цієї категорії вимагає від судів найуважливішого ставлення до призначення покарання у виді позбавлення волі. У випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, суд може або застосовувати, або і не застосовувати конфіскацію – все залежить від обставин провадження, від обтяжуючих та/чи пом'якшуючих обставин конкретного злочину. У випадку покарання особи за умисне вбивство, яке було вчинене за сукупністю декількох обтяжуючих обставин, особа повинна бути засуджена за усіма пунктами, але за кожним пунктом покарання окремо не призначається, а на підставі ст. 70 КК України остаточний розмір покарання суд визначає шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим. Довічне позбавлення волі за умисне вбивство за обтяжуючих обставин – наразі найтяжче покарання в Україні, яке засовується у виключних випадках; його метою є не ліквідація винної особи, а її виправлення та залучення її до суспільно корисної поведінки.

9. На сьогодні кримінальна відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, передбачена ч. 2 ст. 115 КК України, потребує певного удосконалення. Зокрема, варто розширити перелік обтяжуючих вбивство обставин, яких наразі не передбачено у КК України, і до яких віднести вбивство близьких родичів по висхідній або низхідній лінії, оскільки вбивства близьких родичів, які не підпадають під кваліфікацію діянь, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, в основному кваліфікуються за ч. 1 ст. 115 КК України. Тому пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 115 КК України пунктом 2-1) «близького родича» та доповнити ст. 115 КК України приміткою: «Близькі родичі – діти, у тому числі зачаті за життя та народжені після смерті, інший з подружжя, батьки, рідні брати та сестри, баба та дід з боку батька і з боку матері».

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

### 1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями станом на 3 вересня 2019 року) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / [укладач В. С. Станіч ; під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. О. В. Лішевської]. – К. : ОВК, 2017. – 284 с.
3. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 9 липня 1999 року № 275-3 // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. – 1999. – № 24. – Ст. 420.
4. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія від 15 березня 1968 року // Бюллетень государства публикации № 26/02.04.1968, в силе с 05.01.1968.
5. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року № 985-XV // Monitorul Oficial. – 2009. – № 72-74. – Ст. 195.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
7. Кримінальний кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14. (Втратив чинність).
8. Кримінальний кодекс Французької Республіки / [укладач В. С. Станіч ; під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. К. І. Мазуренко]. – К. : ОВК, 2017. – 348 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
10. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
11. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року // Україна в міжнародно-правових відносинах : Зб. док. (укр. і

рос. мовами) : У 2-х кн. – К. : Юрінком, 1996-1997. Кн. 1. – К. : Юрінком, 1996. – С. 321-330.

12. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / [упорядник К. А. Вислобоков ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : Книга, 1997. – 550 + I-XLX с.

13. Правда Русская : Комментарии. Т. 2 / [сост. Б. В. Александров, В. Г. Гейман, Г. Е. Кочин и др.] : под ред. Б. Д. Грекова. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1947. – 862 с.

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 17 червня 2020 року № 720-IX // Офіційний вісник України. – 2020. – № 55. – Ч. 2. – Ст. 1698.

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 17. – Ст. 71.

16. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 34.

17. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 35.

18. Про Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій у зв'язку із загрозами життю заручників, які утримуються російськими бойовиками на території окремих районів Донецької та Луганської областей : Постанова

Верховної Ради України від 18 лютого 2016 року № 1015-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 10. – Ст. 115.

19. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : Закон України від 8 липня 2011 року № 3673-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2348.

20. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

21. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6-10.

22. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1 (35). – С. 37-42.

23. Про судову практику у справах про хуліганство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 10 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2 (78). – С. 2-6.

24. Руська Правда XI-XII ст. // Брус М. П. Історична граматики української мови : У 3-х чч. Ч. 3 : Хрестоматійні матеріали. – Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2016. – С. 70-72.

25. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.

26. Уголовный кодекс Бельгии / [науч. ред. Н. И. Мацнев]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 561 с.

27. Уголовный кодекс Италии 1930 г. / [науч. ред. и предисл. Р. М. Асланова ; пер. с итал. Е. Р. Шубиной]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.

28. Уголовный кодекс Республики Корея / [науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева; пер. с корейского В. В. Верхоляка]. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 240 с.

29. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред. и вступ. статья Д. А. Шестакова; предисл. Г. Г. Йешека; пер. с нем. Н. С. Рачковой]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.

30. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

31. Чотири Універсали / [упоряд. В. Д. Конашевич, ред. Л. Л. Лазебний]. – К. : Добровільне товариство любителів книги УРСР, 1990. – 16 с.

## **2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники**

32. Александров Ю. В. Серійні вбивства : проблемні питання / Ю. В. Александров, О. Терлецька // Право України. – 2001. – № 10. – С. 94-98.

33. Андрусів Г. В. Кримінальне право України. Загальна частина : [посіб.] / Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, Б. В. Романюк. – [2-е вид., стереотип.]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2003. – 124 с.

34. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку / А. В. Андрушко // Держава і право. Юридичні і політичні науки : Зб. наук. праць / [ред. колегія : Ю. С. Шемшученко (голова), І. О. Кресіна (голов. ред.), О. М. Костенко (заст. голов. ред.) та ін.]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 45. – С. 459-465.

35. Антонян Ю. М. Преступная жестокость / Ю. М. Антонян. – М. : ВНИИ МВД России, 1994. – 215 с.

36. Бантишев О. Ф. Захоплення заручників шляхом вчинення злочину проти безпеки руху та експлуатації транспорту / О. Ф. Бантишев, Б. В. Романюк // Юридичний вісник. – 2015. – № 4 (37). – С. 12-17.

37. Басалай В. И. Предварительная преступная деятельность в уголовном законодательстве зарубежных стран / В. И. Басалай, Т. В. Федорук //

Актуальные проблемы права и экономики : Сборник материалов XII Респуб. науч.-практ. конф. (г. Брест, 21 апреля 2011 г.) / [редкол. : Т. С. Силюк (отв. ред.), В. В. Лосев]. – Брест : Изд-во БрГУ им. А. С. Пушкина, 2011. – С. 17-19.

38. Бережний С. Д. Деякі питання призначення покарання за умисне вбивство з корисливих мотивів / С. Д. Бережний // Форум права : Науковий журнал / [ред. колегія : О. В. Марцеляк (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), О. М. Головка та ін.]. – 2012. – № 4. – С. 85-90.

39. Бічурін Р. Х. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств з хуліганських мотивів / Р. Х. Бічурін // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : Матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.) / [ред. колегія : К. О. Чаплинський, І. Р. Шинкаренко, С. В. Обшалов та ін.]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2016. – С. 73-75.

40. Борук В. В. Хуліганство та його характеристика / В. В. Борук // Кримінальне право, кримінологія та кримінальний процес : історія, тенденції, проблеми : Матеріали VII міжвуз. студ. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 18 грудня 2012 р.) / [В. В. Борук, Ю. В. Ступа, Я. В. Драган та ін.] ; відп. за випуск Є. Г. Шаніна. – Дніпропетровськ : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – С. 8-10.

41. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн : [навч. посіб.] / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – [2-е вид., перероб. й доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 730 с.

42. Брижак А. В. Значення соціальних зв'язків між злочинцем і потерпілим для кваліфікації злочинів / А. В. Брижак // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць / [ред. кол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.] ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2012. – Вип. 65. – С. 574-581.

43. Брич Л. П. Про ієрархію типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками / Л. П. Брич // Кримінальний кодекс України : 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму

(м. Львів, 23-24 вересня 2011 р.) / [Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, В. В. Асанова та ін.] ; упоряд. : Т. І. Созанський, М. М. Сенько. – Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 79-85.

44. Бурдін В. М. Окремі питання суб'єкта злочину в кримінальному праві / В. М. Бурдін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 399-404.

45. Валуйська М. Ю. Ознаки та якості особистості умисного убивці / М. Ю. Валуйська // Вісті Кримінологічної асоціації України : Альманах. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – Вип. 1. – С. 40-43.

46. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [укладачі : В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв та ін. ; кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

47. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України / Р. В. Вереша. – К. : Атіка, 2005. – 224 с.

48. Вовк В. М. Смерть та мертве тіло як елементи римського права / В. М. Вовк // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 26-32.

49. Володіна О. О. Щодо питання про спосіб як ознаку об'єктивної сторони захоплення заручників [Електронний ресурс] / О. О. Володіна // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 156-159. – Режим доступу : [http://lsej.org.ua/1\\_2015/42.pdf](http://lsej.org.ua/1_2015/42.pdf).

50. Герасимов Р. Р. Криміналістичне моделювання механізму дітовбивств / Р. Р. Герасимов // Адвокат. – 2009. – № 9. – С. 20-22.

51. Герасимчук О. П. Історія держави і права України. Практикум : [навч. посіб.] / О. П. Герасимчук. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. – 430 с.

52. Гнетнев М. К. Про ключові аспекти кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України / М. К. Гнетнев, І. В. Сингаївська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2017. – № 1 (77). – С. 45-53.

53. Гороховська О. В. Відповідальність за посягання на життя : зарубіжний досвід / О. В. Гороховська, І. С. Семенюк // Держава та регіони. Серія : Право. – 2015. – № 1. – С. 75-79.
54. Гришук В. К. Кримінально-правова кваліфікація еутаназії / В. К. Гришук // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – Число 1 (17). – С. 127-130.
55. Дудоров О. О. Злочини у сфері підприємництва : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк ; за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2001. – 608 с.
56. Дудоров О. О. Кримінальне право : [навч. посіб.] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваїте, 2014. – 944 с.
57. Єрмак О. В. До питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб згідно з Кримінальним кодексом України / О. В. Єрмак // Протидія злочинності : теорія та практика : Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.) / [орг. комітет : О. М. Толочко (голова), Ю. Г. Севрук (заст. гол.), Н. В. Лісова (заст. гол.) та ін.]. – К. : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 231-233.
58. Заруцький О. В. Оціночні ознаки в складі злочину хуліганство (ст. 296 Кримінального кодексу України) / О. В. Заруцький // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Том 26 : Юридичні науки. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – С. 47-50.
59. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : [учеб. пособ.] / А. Ф. Зелинский. – К. : Юринком Интер, 1999. – 240 с.
60. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права / Л. В. Иногамова-Хегай. – М. : Щит-М, 1999. – 288 с.
61. Іванов В. М. Історія держави і права України : [підруч.] / В. М. Іванов. – К. : Київський університет права НАН України, 2013. – 894 с.
62. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / [А. С. Чайковський, В. І. Батрименко, О. Л. Копиленко та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 506 с.

63. Історія держави і права України : [підруч.] : У 2-х тт. / [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 656 с.

64. Історія держави і права України : [підруч.] : У 2-х ч. / [А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. А. Й. Рогожина. – К. : Ін Юре, 1996. – Ч. 1. – 368 с.

65. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [3-є вид., доп. та перероб.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.

66. Кравчук В. М. Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої суб'єктом владних повноважень / В. М. Кравчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. – 2016. – № 850. – С. 34-38.

67. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

68. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко та ін.] ; за ред. О. В. Меркулової, В. Я. Конопельського. – Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 430 с.

69. Кримінальне право України. Особлива частина : [навч. посіб.] / [О. М. Омельчук, М. М. Ключев, С. Г. Волкотруб та ін.] ; за ред. О. М. Омельчука. – К. : Алерта ; КНТ ; Цул, 2010. – 496 с.

70. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

71. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред.

М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.

72. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

73. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / В. В. Кузнецов ; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Видавець Паливода А. В., 2007. – 160 с.

74. Кузнецов В. В. Кримінальне право України : [навч. посіб.] / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко ; за заг. ред. О. М. Джужи. – [2-е вид., доп. та перероб.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.

75. Лемешко О. М. Кваліфікаційні помилки при застосуванні законодавства про службові злочини : шляхи виходу / О. М. Лемешко // Протидія злочинності : теорія та практика : Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.) / [орг. комітет : О. М. Толочко (голова), Ю. Г. Севрук (заст. гол.), Н. В. Лісова (заст. гол.) та ін.]. – К. : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 365-367.

76. Лень В. В. Питання виконання довічного позбавлення волі як альтернативи смертної кари / В. В. Лень, Є. Г. Шаніна // Право і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 98-102.

77. Лизогуб Я. Г. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України) : деякі проблеми кваліфікованого складу / Я. Г. Лизогуб // Право України. – 2008. – № 10. – С. 126-129.

78. Литвин О. П. Злочини проти життя: [навч. посіб.] / О. П. Литвин. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2002. – 232 с.

79. Литвинов В. Одиннадцать лет назад в Украине отменили смертную казнь / В. Литвинов [Электронный ресурс] // Взгляд онлайн. – 2013. – 13 мая. – Режим доступа : [https://vz.ua/publication/3080-odinnadtsat\\_let\\_nazad\\_v\\_ukraine\\_otmenili\\_smertnuyu\\_kazn](https://vz.ua/publication/3080-odinnadtsat_let_nazad_v_ukraine_otmenili_smertnuyu_kazn).

80. Лопащук Д. І. Наукові підходи до розуміння об'єкта складу злочину, зокрема вбивства, вчиненого на замовлення / Д. І. Лопащук // Юридична наука. – 2012. – № 3. – С. 109-113.

81. Лупіносова О. М. Поняття «вбивство» / О. М. Лупіносова // Правова держава. – Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2002. – № 5. – С. 102-105.

82. Любченко Д. І. Поняття суб'єкта злочину за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) / Д. І. Любченко // Право України. – 2005. – № 3. – С. 125-128.

83. Маковецька Н. Є. Об'єкт умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н. Є. Маковецька // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць / [ред. кол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін та ін.]; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 47. – С. 121-128.

84. Мальована Л. В. Вплив жорстокості злочинної поведінки на призначення покарання / Л. В. Мальована // Право і суспільство. – 2008. – № 5. – С. 68-74.

85. Мальована Л. В. Жорстокість як кримінально-правова категорія / Л. В. Мальована // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Зб. наук. праць / [ред. кол. : О. В. Негодченко (голова), К. В. Антонов, І. Г. Богатирьов та ін.]. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2008. – № 2 (38). – С. 257-263.

86. Мальована Л. В. Особлива жорстокість у злочинах проти статевої свободи і статевої недоторканності особи за кримінальним законодавством зарубіжних країн / Л. В. Мальована // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Зб. наук. праць / [ред. кол. : О. В. Негодченко (голова), К. В. Антонов, І. Г. Богатирьов та ін.]. – 2009. – № 1 (42). – С. 193-202.

87. Мальцев О. В. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств. Психологічний портрет серійного вбивці : Кримінально-правові,

криміналістичні та психологічні аспекти : [моногр.] / О. В. Мальцев, О. С. Саїнчин, О. С. Сотула. – Ottawa : Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. – 760 с.

88. Монгуш Ш.Ч.-О. Личность потерпевшего и его роль при совершении умышленных убийств и причинении тяжкого вреда здоровью личности / Ш. Ч.-О. Монгуш // Боротьба зі злочинністю та права людини : Зб. наук. статей / [С. В. Ківалов, Ю. Н. Оборотов, В. П. Тихий та ін.] ; за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 190-194.

89. Музика А. А. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : [моногр.] / А. А. Музика, О. П. Горох. – К. : Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 404 с.

90. Музиченко П. П. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / П. П. Музиченко. – [5-е вид., випр. і доп.]. – Т-во «Знання», КОО, 2006. – 437 с.

91. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посіб.] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 511 с.

92. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації : [моногр.] / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 418 с.

93. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика» (відповідно до вимог ECTS) / [уклад. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – 155 с.

94. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.] ; під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – 393 с.

95. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.] ; під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – 936 с.

96. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника,

М. І. Хавронюка. – [7-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

97. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, Г. В. Андрусів та ін.]; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв, С. С. Яценко. – К. : Юрінком, 1994. – 800 с.

98. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 232 с.

99. Охман О. В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України / О. В. Охман // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 247-253.

100. Павлов В. Г. Субъект преступления / В. Г. Павлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 318 с.

101. Павлов В. Г. Субъект преступления в уголовном праве : Историко-правовое исследование / В. Г. Павлов. – М.-СПб. : Герда, 1999. – 118 с.

102. Памятники русского права : Памятники права Киевского государства, X-XII вв. Вып. 1 / [сост. А. А. Зимина ; под ред. С. В. Юшкова]. – М. : Госюриздат, 1952. – 287 с.

103. Пащенко О. В. Інценування як спосіб приховування слідів убивства [Електронний ресурс] / О. В. Пащенко // Перспективи розвитку діяльності органів досудового (попереднього) розслідування : процесуальний та організаційний аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луганськ, 2013 р.) / [Л. В. Черечукіна, В. Ю. Калугін, О. Г. Русанова та ін.]; Кафедра кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Режим доступу : <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130810.html>.

104. Піщенко Г. І. Громадський порядок як об'єкт посягання хуліганських дій / Г. І. Піщенко // Право України. – 1997. – № 8. – С. 61-62.

105. Плисюк Н. М. Питання застосування покарання за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів,

необхідних для затримання злочинця / Н. М. Плисюк // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 3 (11). – С. 117-124.

106. Плисюк Н. М. Становлення і розвиток вітчизняного кримінального законодавства про вбивство / Н. М. Плисюк // Університетські наукові записки. – 2018. – № 1. – С. 79-88.

107. Плузник О. І. Захоплення заручників : окремі аспекти кваліфікації / О. І. Плузник // Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листопада 2017 р.). – Одеса : ОДУВС, 2017. – С. 151-152.

108. Побегайло Э. Ф. Деятельность органов внутренних дел по борьбе с тяжкими насильственными преступлениями (криминологический и уголовно-правовой аспекты) / Э. Ф. Побегайло. – М. : Изд-во Академии МВД СССР, 1985. – 89 с.

109. Польщиков В. В. Розкриття вбивств. Особливості розслідування нерозкритих убивств минулих років : [навч. посіб.] / В. В. Польщиков. – Маріуполь : Новий мир, 2013. – 196 с.

110. Проценко М. В. Вчинення організованими злочинними групами умисних вбивств : способи та ознаки приховування : [навч.-метод. посіб.] / М. В. Проценко. – Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2007. – 52 с.

111. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : [моногр.] / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – 144 с.

112. Саїнчин О. С. Деякі особливості і зміст норм права, що регламентують порядок притягнення до кримінальної відповідальності за навмисне вбивство (порівняльна характеристика п. 3 ч. 2 ст. 115 і ч. 2 ст. 147 КК України, /редакції 2001 р./) / О. С. Саїнчин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 13-14 лютого 2003 р.) / [ред. колегія : П. М. Рабінович (голова), І. Б. Заверуха (відп. секретар), А. М. Бойко та ін.]. – Львів : Юрид. факультет Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2003. – С. 445-446.

113. Саїнчин О. С. Слідчі ситуації і алгоритм дій при розслідуванні дітовбивств / О. С. Саїнчин // *Право України*. – 2004. – № 2. – С. 121-124.
114. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підруч.] / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
115. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина : [навч. посіб.] / С. І. Селецький. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 504 с.
116. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности / О. Д. Ситковская. – М. : Норма, 1998. – 285 с.
117. Слинько Д. С. Сучасний погляд на об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України / Д. С. Слинько // *Верховенство права – основоположний принцип правової держави : VI Науковий круглий стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів : Збірник тез доповідей (м. Харків, 7 листопада 2014 р.)* / [редколегія : Т. Є. Кагановська (голов. ред.), М. В. Даньшин (заст. голов. ред.); В. М. Трубников та ін.]. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 218-221.
118. Старко О. Л. Деякі питання кваліфікації вбивств, учинених на ґрунті ревнощів / О. Л. Старко // *Держава і право. Юридичні і політичні науки : Зб. наук. праць* / [ред. колегія : І. О. Кресіна (голова), О. М. Костенко (заст. голов. ред.), М. І. Сірий (відп. секретар) та ін.]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 47. – С. 498-503.
119. Тіцька Л. І. Дискусійні питання кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість / Л. І. Тіцька // *Форум права : Науковий журнал* / [ред. колегія : О. В. Марцеляк (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), О. М. Головка та ін.]. – 2012. – № 1. – С. 983-989.
120. Тодосієнко А. О. До проблеми визначення поняття «екстремізм» / А. О. Тодосієнко // *Visegrad Journal on Human Rights*. – 2016. – № 4/1. – С. 211-216.
121. Філіппов С. О. Використання психологічних знань для ефективного застосування норм кримінального права / С. О. Філіппов // *Університетські*

наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2 (18). – С. 224-227.

122. Шапочка С. В. Умисні вбивства, вчинені на замовлення : історія та сучасність / С. В. Шапочка // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 5. – С. 55-60.

123. Шевчук Ю. І. Практика призначення покарання за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством [Електронний ресурс] / Ю. І. Шевчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2006. – № 14. – Режим доступу : [http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/14text/g14\\_20.htm](http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/14text/g14_20.htm).

124. Шевчук Ю. І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством [Електронний ресурс] / Ю. І. Шевчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 15. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/bozk/2007/15text/g15\\_20.htm](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/15text/g15_20.htm).

125. Юридична енциклопедія : В 6-ти тт. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – Т. 2 : Д-Й. – 744 с.

126. Яковчук С. В. Використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих дій при розслідуванні серійних убивств / С. В. Яковчук // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25-26. – С. 370-377.

### **3. Дисертації та автореферати**

127. Діденко Л. В. Інститут смертної кари в Україні (міжнародно-правовий та історико-соціальний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 / Л. В. Діденко ; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2001. – 20 с.

128. Катеринчук К. В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи : доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / К. В. Катеринчук ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – К., 2019. – 539 с.

129. Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. О. Кузнецова ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 20 с.

130. Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. Г. Куп'янський ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2016. – 224 с.

131. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Я. Г. Лизогуб ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.

132. Мостепанюк Л. О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. О. Мостепанюк ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 16 с.

133. Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. Л. Старко ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 20 с.

134. Шигонін О. Б. Умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом : кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. Б. Шигонін ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 22 с.

135. Шинальський О. І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. І. Шинальський ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 20 с.

#### 4. Слідчо-судова практика

136. Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 2 липня 2020 року (справа № 342/1413/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90186159>.

137. Вирок Волочиського районного суду Хмельницької області від 20 листопада 2008 року (справа № 1-186/2008) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2527984>.

138. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 19 травня 2020 року (справа № 750/12927/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89308962>.

139. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 16 червня 2020 року (справа № 578/789/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89827375>.

140. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 4 березня 2019 року (справа № 363/3952/16-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80255821>.

141. Вирок Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Хмельницького апеляційного суду від 22 липня 2020 року (справа

№ 689/1650/18) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90527589>.

142. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 11 квітня 2016 року (справа № 521/22504/14-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57057037>.

143. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 8 липня 2020 року (справа № 191/2432/17) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90293395>.

144. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 1 липня 2020 року (справа № 265/6064/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90159816>.

145. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 16 червня 2020 року (справа № 265/2151/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90812261>.

146. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Харкова від 26 грудня 2019 року (справа № 636/1226/14-к) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86637870>.

147. Вирок Сєверодонецького міського суду Луганської області від 5 червня 2020 року (справа № 615/1169/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89676049>.

148. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90429479>.

149. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 6 травня 2020 року (справа № 703/1992/17) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89094709>.

150. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 16 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90429479>.

151. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 14 липня 2020 року (справа № 615/1169/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90386370>.

152. Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 7 липня 2020 року (справа № 489/2328/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90360342>.

153. Вирок Шацького районного суду Волинської області від 9 липня 2020 року (справа № 711/4855/19) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90284864>.

154. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Медяніков проти України» від 19 лютого 2019 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_d45](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d45).

155. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стрюков проти України» від 23 січня 2020 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_e94](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e94).

156. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хумматов проти Азербайджану» (Hummatov v. Azerbaijan) від 29 листопада 2007 року

[Електронний ресурс] // HUDOC : European Court of Human Rights. – Режим доступу : [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-191565&filename=CASE%20OF%20HUMMATOV%20v.%20AZERBAIJAN%20%E2%80%93%20\[Russian%20translation\]%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-191565&filename=CASE%20OF%20HUMMATOV%20v.%20AZERBAIJAN%20%E2%80%93%20[Russian%20translation]%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf).

157. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Сорінга (Soering Case) від 7 липня 1989 року [Електронний ресурс] // Український портал практики Європейського суду з прав людини. – Режим доступу : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=407>.

158. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Т. та В. проти Об'єднаного Королівства (T. and V. v. United Kingdom) від 16 грудня 1999 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_028](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_028).

159. Рішення Конституційного Суду України у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 471.

160. Рішення Конституційного Суду України у справі про смертну кару від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 16-21.

161. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 10 квітня 2018 року, справа № 522/11305/15-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73330863>.

162. Ухвала Колегії суддів палати у кримінальних справах Верховного Суду від 28 жовтня 2003 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0147700-03>.